

Politička konstrukcija sebstva u suvremenom postmodernom dobu.

Lenić, Violeta

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:917821>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

VIOLETA LENIĆ

**MEDIJSKO PRAĆENJE NAFTNIH I
PLINSKIH KRIZA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

VIOLETA LENIĆ

**MEDIJSKO PRAĆENJE NAFTNIH I
PLINSKIH KRIZA**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Nenad Pokos

Zagreb, 2024.

Nenad Pokos

Sažetak

Rad se temelji na pregledu sukoba radi nafte i plina od Prvog svjetskog rata pa sve do danas. Prikazuje se kakvo značenje navedeni derivati imaju za razvoj gospodarstva i jesu li ratna previranja na Bliskom istoku povezana sa širenjem demokracije ili, u ovom slučaju, posrijedi borba za prevlast te produbljivanje jaza razvijenih i nerazvijenih zemalja. Ratna zbivanja iz druge polovice 20. stoljeća donekle su slična današnjim sukobima Rusije i Ukrajine: glavni motivi su gospodarska i politička nadmoć te prevlast nad naftnim i plinskim izvorima. Dakako, razvojem digitalnih medija, dostupnost informacija pospješila je globalizaciju, ali i širenje propagande. Mediji, širitelji su istine i slobode govora, no današnjica je zasićena informacijama te postaje teško razlučiti istinu od laži, objektivnost od subjektivnosti.

Drugi dio rada bavi se analizom sadržaja najčitanijih hrvatskih internetskih dnevnoinformativnih portala (Index.hr, Dnevnik.hr i Jutarnji.hr) kako bi se utvrdilo koliko objektivno, savjesno i pouzdano hrvatski mediji izvještavaju javnost o rusko – ukrajinskom sukobu, koje izvore koriste i jesu li pristrani pri iznošenju aktualnih događanja. Postavljene su dvije hipoteze od kojih je jedna odbačena, a druga djelomično prihvaćena. Cilj rada bio je iznijeti sažet pregled suvremenih geopolitičkih sukoba na Bliskom istoku, prikazati važnost nafte i plina kao faktore nacionalne sigurnosti te izložiti način na koji hrvatski mediji izvještavaju o ratnom stanju u Rusiji i Ukrajini u 2022. godini.

Ključne riječi: geopolitika, nafta, ratovi, medijsko izvještavanje, Ukrajina

Abstract

The paper is based on a review of conflicts over oil and gas from World War I to the present day. It discusses the significance of these derivatives for economic development and whether the conflicts in the Middle East are linked to the spread of democracy or, in this case, a struggle for dominance and the widening gap between developed and undeveloped countries. The wartime events from the second half of the 20th century resemble today's conflicts between Russia and Ukraine: the main motives are economic and political dominance and control over oil and gas resources. Of course, with the development of digital media, information availability has accelerated globalization and the spread of propaganda. The press is a disseminator of truth and freedom of speech. Still, today's world is saturated with information, making it increasingly difficult to distinguish fact from falsehood and objectivity from subjectivity.

The second part of the paper focuses on analyzing the content of the most-read Croatian online daily news portals (Index.hr, Dnevnik.hr, and Jutarnji.hr) to determine how objectively, conscientiously, and reliably Croatian media inform the public about the Russo-Ukrainian conflict. The study examines their sources and whether they exhibit bias in reporting current events. Two hypotheses were formulated, one being rejected and the other partially accepted. The paper's objective was to present a concise overview of contemporary geopolitical conflicts in the Middle East, underscoring the significance of oil and gas as national security factors, and elucidate how Croatian media report on the war situation in Russia and Ukraine in 2022.

Keywords: geopolitics, oil, wars, media reporting, Ukraine

Sadržaj

1. Uvod	2
2. Ciljevi i metodologija istraživanja	3
3. Ratovi i krize zbog nafte i plina	5
3.1. Posljedice Prvog i Drugog svjetskog rata te Hladnog rata	5
3.2. Prevlast Velike Britanije i SAD – a na Bliskom istoku	10
3.3. Naftni šokovi i krize	15
3.4. Povijesni pregled rusko – ukrajinskih sukoba	20
3.5. Rusko – ukrajinski sukob iz perspektive Zapada	24
3.6. Geopolitika energije – prirodni plin	25
3.7. Medijsko izvještavanje u vrijeme rata	30
4. Analiza sadržaja – rezultati i rasprava	32
5. Zaključak	39
6. Popis korištene literature	43
5.1. Popis korištenih slika	45
5.2. Popis korištenih grafičkih prikaza	45
5.3. Popis korištenih tablica	45
7. Prilozi – Matrica:	46

1. Uvod

Nakon Prvog svjetskog rata nafta je postala stratezijska sirovina imajući važnu ulogu u oblikovanju geopolitičkih odnosa na Bliskom istoku od 20. stoljeća pa sve do danas. Nafta je poslužila kao strategija za političko usmjerenje i promjene režima. Kroz 21. stoljeće američka politika stajala je iza brojnih prosvjeda i sukoba s ciljem kontroliranja ključnih naftnih područja. Nakon Drugog svjetskog rata rasla je napetost između dviju svjetskih sila, SAD – a i SSSR – a, čime je nastupio Hladni rat, koji je podijelio svijet na dva bloka: kapitalistički zapad i komunistički istok. Sovjetska ekspanzija potaknula je američku politiku zaštite interesa i suzbijanja ruskog utjecaja. Teroristički napadi u rujnu 2001. označili su geopolitičku prekretnicu i omogućili SAD – u glavnu ulogu na svjetskoj sceni. Samim time daje se zaključiti kako su nafta i geopolitičke težnje oblikovale tijekom svjetskih događanja. Nadalje, osvrnuvši se na današnju situaciju i suvremeni rusko – ukrajinski sukob, uzroke treba pronaći u prijašnjim ratovima, odnosno sagledati izvan granica konteksta. Ukrajina predstavlja značajnu ulogu za ruski identitet i gospodarstvo povezujući ju s Europom. Aneksijom Krima 2014. razvija se napetost između Rusije i Zapada, a 2022. dolazi do eskalacije sukoba nakon ruske invazije na Ukrajinu, čime je započeta borba za promjene na globalnoj geopolitičkoj sceni.

Cilj ovoga rada jeste donijeti prikaz i postaviti paralele bliskoistočnih ratnih zbivanja potaknutih energentima (naftom i plinom) kroz 20. i 21. stoljeće te istražiti kako odabrani hrvatski internetski portali izvještavaju o aktualnoj ruskoj invaziji na Ukrajinu.

Rad je podijeljen na dva dijela: fokus prvog dijela rada su začetci naftnih sukoba, odnosno posljedice Prvog i Drugog svjetskog rata koje su promijenile geopolitičku kartu, ali i pokrenule borbu za prevlasti nad naftnim područjima. Iznosi se detaljni presjek svjetske politike na Bliskom istoku, koji su naftu definirali kao ključnu sirovinu za razvoj gospodarstva, a samim time i opskrbu kao pitanje nacionalne sigurnosti. Nadalje, postavlja se povijesni pregled rusko – ukrajinskih odnosa, kao uvertire, kako bi se lakše razumjela današnja situacija i odredila uloga medija kao posrednika u ratnim zbivanjima. Drugi dio rada predstavlja istraživanje provedeno analizom sadržaja kako bi se utvrdio način izvještavanja najčitanijih hrvatskih dnevnoinformativnih internetskih portala o rusko – ukrajinskom sukobu.

2. Ciljevi i metodologija istraživanja

Glavni cilj ovoga rada i istraživanja je analogija odabranih suvremenih sukoba i ratova čiji su motiv bili energenti (plin i nafta) te analizom sadržaja istražiti kako su najčitaniji internetski portali informirali javnost o aktualnom rusko – ukrajinskom sukobu. Nastavno na glavni cilj, definirani su sljedeći specifični ciljevi: prikazati uzročno – posljedične veze bliskoistočnih sukoba; utvrditi važnost nafte i plina za razvoj gospodarstva i očuvanje nacionalnih interesa; utvrditi dominantne teme pri izvještavanju o rusko – ukrajinskom sukobu; utvrditi jesu li mediji objektivni prilikom iznošenja informacija; utvrditi na koje se izvore informacija oslanjaju.

Shodno specifičnim ciljevima ovoga rada, postavljaju se sljedeće istraživačke hipoteze: vijesti na internetskim portalima pribjegavaju senzacionalizmu i neetičnom novinarskom izvještavanju; mediji podupiru ukrajinskog predsjednika Zelenskog, a okrivljuju ruskog predsjednika Putina (crno – bijela karakterizacija).

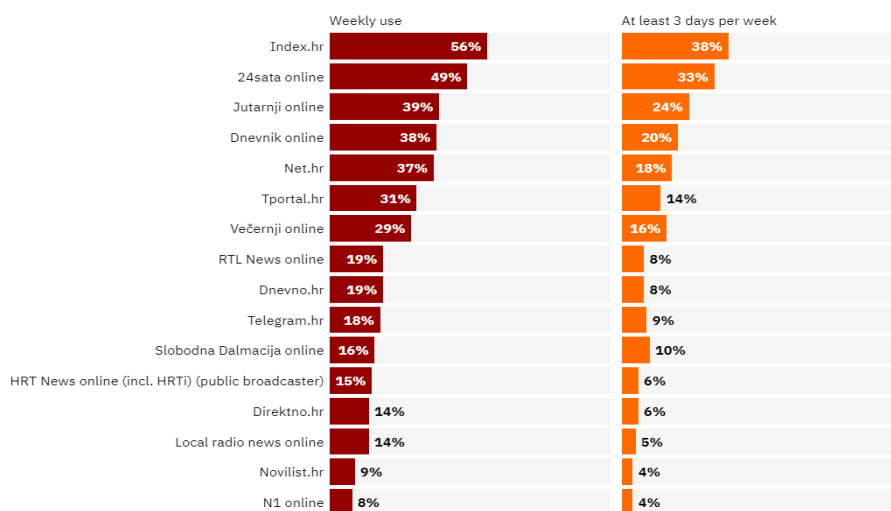
Istraživanje je provedeno kvalitativnom metodom analizom sadržaja, koju Tkalac Verčić i suradnici (2010: 18 – 21) definiraju kao otvorenu metodu, čija je svrha dublji uvid u istraživačku problematiku, a zaključci kvalitativnih istraživanja izvode se na temelju analize kategorija (prema: Tkalac Verčić i sur., 2010). Analizom sadržaja obuhvaćeno je razdoblje od 2. rujna 2022. do 2. listopada 2022., kao početak ruske obustave isporuke plina prema Europi o čemu su mediji intenzivno pisali. Istraživačka pitanja koja su postavljena u ovom radu su: Kako hrvatski mediji izvještavaju o rusko – ukrajinskom sukobu? Koliko su mediji objektivni pri izvještavanju? Jesu li izvori informacija relevantni i validni? Koliko je prisutan dubinski prikaz problematike? Analizu sadržaja Lamza Posavec (2021: 258 – 259) definira kao „...*postupak proučavanja i raščlanjivanja verbalne ili neverbalne građe kojim se nastoje uočiti njezine osobine i poruke...*“ (Lamza Posavec, 2021; str. 258 – 259).

Analizirani su, prema Reutersu, neki od najčitanijih web portala u Republici Hrvatskoj u 2022.: Index.hr, Jutarnji.hr i Dnevnik.hr (Slika 1). Reuters ističe da se na prvom mjestu nalazi Index.hr, ali treba napomenuti kako se na drugom mjestu po čitanosti u Republici Hrvatskoj navodi 24sata.hr, no s obzirom na to da bez pretplate nisu svi prilozi bili dostupni za pregled, 24sata.hr nije uzet u obzir. Sukladno tomu, uzeti su Jutarnji.hr i Dnevnik.hr koji se, prema čitanosti, nalaze odmah iza 24sata.hr, tj. na trećem i četvrtom mjestu (prema: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/croatia>).

Weekly reach – online

ONLINE

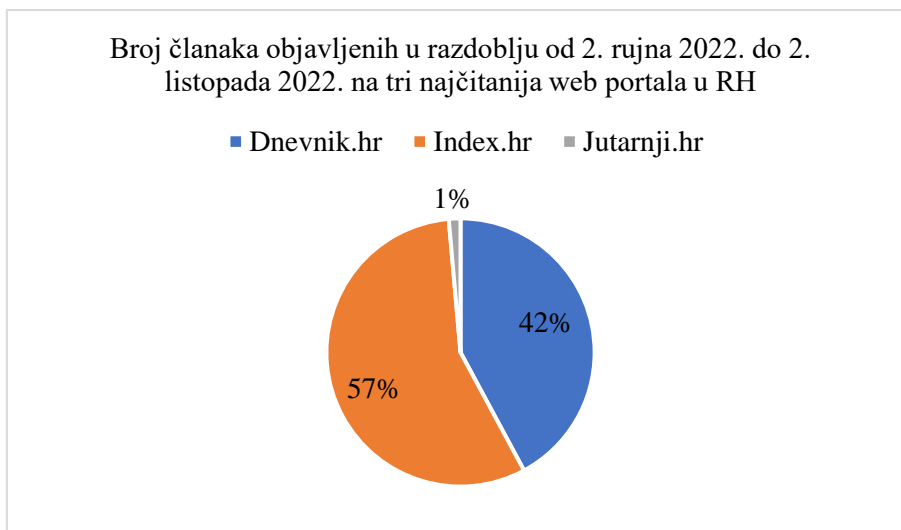
Croatia

Slika 1. Najčitaniji hrvatski internetski dnevnoinformativni portali u 2022.

Iako se naglasak stavlja na kvalitativnu analizu sadržaja, kako bi se afirmirali napisani komentari i zapažanja autorice diplomskog rada, provedena je i kvantitativna analiza po posebno izrađenoj i adaptiranoj analitičkoj matrici. Jedinicu analize čini novinarski prilog, koji je Zakonom o medijima definiran kao „...objavljeni pisani, izgovoreni, slikovni, ili on – line: izvještaj, vijest, komentar (bilješka ili osvrt, društvena kronika, članak, recenzija), kritika, karikatura, esej, intervju, reportaža (putopis, crtica, featurae – fičer), te naslovi i najave...“ (Zakon o medijima, 2004).

Kao što je ranije navedeno, analizirani su članci objavljeni u vremenskom intervalu od 2. rujna 2022. do 2. listopada 2022., pretraživani pod nazivom – filterom „rusija ukrajina“ te je obuhvaćeno 140 novinarskih priloga – Dnevnik.hr je objavio 59 novinarskih priloga pod navedenim filterom (prema; <https://dnevnik.hr/>), Index.hr – 79 (prema: <https://www.index.hr/trazi.aspx?orderby=latest&upit=%23rusijaukrajina>), a Jutarnji.hr 2 novinarska priloga (prema: https://www.jutarnji.hr/pretraga?q=rusija+ukrajina&time_range=2023). Za potrebe rada analizirani su isključivo tekstovi priloga, a medijski sadržaj, komentari i slično nisu obuhvaćeni (Grafički prikaz 1).

Grafički prikaz 1. Broj objavljenih članaka

3. Ratovi i krize zbog nafte i plina

3.1. Posljedice Prvog i Drugog svjetskog rata te Hladnog rata

Kako bi se razumjela današnja energetska kriza koja je uzrokovana rusko – ukrajinskim sukobom, ali i slijed geopolitičkih odluka svakako treba sagledati širu sliku i okolnosti koje su dovele do trenutnih političkih razdora. Dakako, sadašnju političku situaciju treba promatrati kroz povijesnu prizmu, od Berlinskog kongresa, Prvog i Drugog svjetskog rata pa sve do završetka Hladnog rata da bi se jasno utvrdile uzročno – posljedične veze aktualnih sukoba. Dekanić (2007: 70 – 83) tvrdi kako su Berlinskim kongresom 1878. politički priznati ishodi Rusko – turskog rata i ustanaka na Balkanu, uz reducirano europsko područje pod turskom vlašću koje je suženo na prostor Makedonije i sjeveroistok Grčke, a Rumunjska, Bugarska, Srbija i Crna Gora postale su neovisne države. Grčkoj je priznato proširenje na turski teritorij, a Austro – Ugarskoj je dano pravo okupacije Bosne i Hercegovine. Njemačka je 1879. godine sklopila savez s Austro – Ugarskom kako bi se suprotstavila ruskom širenju na Balkanu te je kasnije tom savezu pridružena i Italija, čime je stvoren tzv. Trojni savez ili Savez centralnih sila. S druge strane, sve se više zaoštravala borba za premoć na svjetskom tržištu između Njemačke i Velike Britanije te s obzirom na zakašnjela kolonijalna osvajanja, Njemačka je započela ekspanziju na afrički kontinent, a kasnije i na Bliski istok, koja se još naziva i *Drang nach Osten*. Najpoznatiji projekt te ekspanzionističke politike bila je izgradnja bagdadske pruge, tj. produljenje postojeće pruge Istanbul – Konyja prema Bagdadu, za koju su njemačka industrija i banke dobile koncesiju 1889. Naime, glavni cilj bio je povezati Hamburg i Berlin preko Istanbula s Bagdadom i lukom Basrom, nedaleko od Perzijskog zaljeva. Time bi se

stvorila strateška željeznička komunikacija kojom bi se uspostavila njemačka gospodarska dominacija. Velika Britanija oštro se protivila njemačkoj ekspanziji na Bliskom istoku jer je to područje smatrala svojom interesnom sferom te je započela s protumjerama. Do 1907. osnovana je Antanta, politički savez Velike Britanije, Francuske i Rusije kao protusila Trojnom savezu (Njemačka, Austro – Ugarska i Italija, uz naklonost Turske) (prema: Dekanić, 2007). Engdahl (2007: 51 – 56) smatra kako se između 1914. i 1918. nafta pokazala ključem za uspjeh u strategiji ratovanja. Era zrakoplovnih bitki, pokretnih tenkovskih borbi i pomorskog ratovanja ovisila je o opskrbi naftom. Također, zataškava se činjenica da engleski strateški i geopolitički ciljevi prije 1914. nisu bili usmjereni protiv najvećeg gospodarskog suparnika – Njemačke nego su za cilj imali osigurati britansku prevlast nad izvorima nafte, koja se pokazala kao strateška sirovina za gospodarski razvitak. Bio je to dio tzv. Velike igre, stvaranja novog britanskog carstva pa su tako 1918. i bogata naftna polja Bakua, na Kaspijskom jezeru, postala ciljem političkih borbi. Krajem Prvog svjetskog rata niti jednoj gospodarskoj sili nije promaknuo značaj nafte – za vojnu i gospodarsku sigurnost u budućnosti (prema: Engdahl, 2007). Prema Dekaniću (2007: 75 – 83), od 1915. započele su borbe i na prostoru današnjeg Iraka, Sirije i Jordana, nastavljajući britanska tajna djelovanja kojima su pokušavali pridobiti arapske šeiike i stvoriti savez u borbi protiv turske vlasti te je započeo Arapski ustanak. Potporu i opskrbu streljivom, oružjem i savjetovanje osigurali su britanski i francuski vojni obavještajci čime su započeli intenzivni ustanci arapskih beduinskih plemena na Arapskom poluotoku. Politički cilj Arapskog ustanka bio je oslobođenje arapske zemlje od turske prevlasti, a kao rezultat su stvorene tri političke tvorevine: neovisni šejikat Al Hidžas (obuhvaća većinu Arapske pustinje, Nedžd i sveta mjesta Meku i Medinu), zatim zemlje pod britanskim protektoratom – Palestina, Transjordanija (današnji Jordan) i Irak te Libanon i Sirija koje su pod kolonijalnom vlašću Francuske. Kao glavna posljedica Prvog svjetskog rata često se ističe pad Osmanlijskog Carstva, a cijelo područje Bliskog istoka potpalo je pod britanski i francuski protektorat. Taj prostor je smatran kolijevkom civilizacije, a u 20. stoljeću u njemu su pronađene znatne zalihe nafte i prirodnog plina. Uz to, Velika Britanija stekla je krucijalni vojno – politički utjecaj na Bliskom istoku, a Austro – Ugarska doživjela je konačni slom, reducirano je područje Njemačke, a nastale su i nove države na području srednje i jugoistočne Europe. Ratovanje je postalo nezamislivo bez opskrbe naftom, što ju je učinilo visokocijenjenom i prijeko potrebnom strategijskom sirovinom za vođenje rata. Stoga je zaraćena strana koja je raspolagala i kontrolirala naftnim izvorima te transportnim putovima bila u znatnoj prednosti u odnosu na suparnike. Geopolitička bitka za naftna nalazišta između Centralnih sila i sila Antante bila je presudna za kraj rata. Naime, Centralne sile su izgubile rat, a Velika Britanija, SAD i Francuska

su pobijedile zahvaljujući zalihama američke i britanske nafte. Rezultat Prvog svjetskog rata jeste poraz Centralnih sila, okupacija zapadnih njemačkih pokrajina (Ruhr i Saar), raspad Austro – Ugarske i stvaranje višenacionalnih država Čehoslovačke i Jugoslavije, ponovno uspostavljanje Poljske te strateška prevlast Velike Britanije i Francuske u kontinentalnoj Europi (Slika 2).

Slika 2. Europa nakon Prvog svjetskog rata

Također, raspalo se Osmanlijsko Carstvo te su uspostavljene neovisne države pod britanskom dominacijom na području Arabije i Mezopotamije. Glavni čimbenik pobjede članica Trojnog saveza je ulazak SAD – a u rat na strani Velike Britanije i Francuske te posjedovanje nafte jer upravo je sve veća uporaba tenkova, motornih vozila, zrakoplova i ratnih brodova promijenila način ratovanja, a samim time nafta je postala presudni element za pobjedu (prema: Dekanić, 2007).

Dekanić (2007: 85 – 102) navodi kako je glavni politički uzrok Drugog svjetskog rata bila agresivna politika Adolfa Hitlera. Temelj uspjeha Hitlerove politike na početku vlasti bio je oporavak od gospodarske krize koja je uslijedila nakon Prvog svjetskog rata. 1930 – ih razvijana je nova strategija ratovanja uz masovno korištenje tenkova, zrakoplova, brzih prodora u protivničku pozadinu koji bi osigurali efikasnu pobjedu nad protivnikom. Takva vojna

strategija nazvana je *blitzkrieg* te je odgovarala Hitlerovim političkim težnjama o brzom njemačkom osvajanju vodećeg statusa u Europi. Drugi svjetski rat započeo je 1. rujna 1939. iznenadnim napadom Njemačke na Poljsku, a ubrzo su Velika Britanija i Francuska objavile rat Njemačkoj i Italiji. Francuska i Velika Britanija bile su poražene Hitlerovim *blitzkriegom* i Francuska je kapitulirala (Slika 3).

Slika 3. Europa nakon Drugog svjetskog rata

Drugi svjetski rat ostavio je kao nasljeđe traume genocida, nuklearno oružje, doktrinu totalnog ratovanja, ali i iskustvo međunarodnog suda za ratne zločine, odnosno rat je izazvao i moralnu obvezu za mnogobrojne žrtve i zločine. Nadzor nad više od tri četvrtine svjetske proizvodnje nafte imao je logističko, ali i strategijsko značenje te vrijednost. Masovna uporaba mehanizacije u ratnim okolnostima zahtijevala je i masovne količine naftnih derivata. Saveznici su imali na raspolaganju velike količine sirove nafte i rafinerije, a Nijemci nisu bili dovoljno opskrbljeni. SAD je na početku rata raspolagao s 63 % svjetske proizvodnje nafte i oko 60 % svjetskih zaliha u ležištu. Oko 10 % nafte crpilo se iz Srednje i Južne Amerike, a samo 5 % dopremalo se s Bliskog istoka, dok se 10 % proizvodilo u SSSR – u. Kako bi ostvarile ratne težnje (Njemačka Europom, Japan Azijom i Italija sjevernom Afrikom), sile Trojnog saveza morale su osigurati naftne izvore pa su Nijemci krenuli prema Kavkazu i Egiptu, a Japanci su se angažirali u

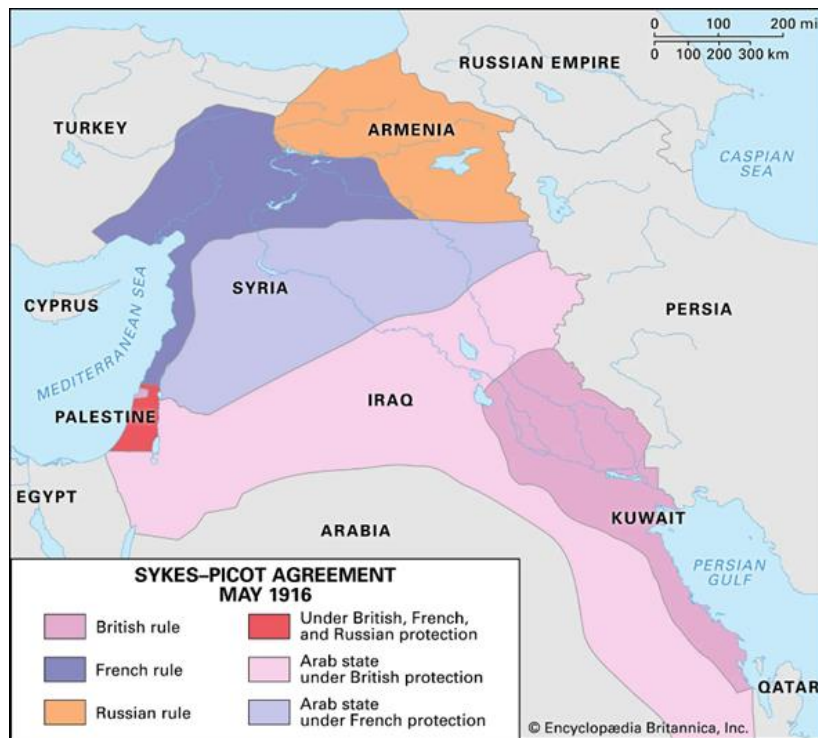
očuvanju Indonezije. Temeljno sredstvo za dostizanje geopolitičke nadmoći je pogonska energija, a njezin glavni medij je nafta. Cijena nafte u ratnom razdoblju bila je stabilna, a američka naftna ratna administracija zajedno s naftnim kompanijama bila je učinkovit sustav za naftnu opskrbu, ujedno i važan čimbenik pobjede u ratu. Saveznici su bili gospodari logistike, raspolagali su naftnim rezervama i obavještajnom nadmoći, stoga je singerija američke logistike, nafte i britanske vještine tajnog ratovanja bila ključ pobjede Drugog svjetskog rata (prema: Dekanić, 2007).

Prema Dekaniću (2007: 102 – 116), nakon završetka Drugog svjetskog rata nastupili su prijepori između Sovjetskog Saveza sa SAD – om i Velikom Britanijom oko sovjetske okupacije Njemačke i zemalja istočne Europe. Glavni uzrok trzavica koje su prerasle u politički sukob bila je politika SSSR – a u zemljama istočne Europe, odnosno težnja za mijenjanjem granica u istočnoeuropskim zemljama. Poslijeratno stanje u Njemačkoj i Italiji bilo je vrlo teško, a SAD je, kao vodeća zapadna sila, pokrenuo *Marshallov plan* – program gospodarske obnove zapadne Europe, koji se počinje primjenjivati od 1947. U državama istočne Europe pod sovjetskim nadzorom (Poljskoj, Čehoslovačkoj, Mađarskoj, Bugarskoj, Rumunjskoj i Albaniji) vlast su preuzeli komunistički režimi. Politički sukobi između bivših ratnih saveznika prerasli su u politički, ideološki i potencijalni vojni sukob koji se naziva Hladnim ratom. S obzirom na to da su korištena sva sredstva osim otvorenih ratnih sukoba, ovaj rat je bio specifičnog karaktera jer se nije djelovalo isključivo oružjem nego svim borbenim sredstvima. Nakon početka Hladnog rata došlo je do ideološke podjele na dva gospodarska i društveno – politička sustava. Zapadna Europa razvijala je slobodno tržište utemeljeno na individualnom poduzetništvu, a istočna Europa počivala je na jačanju državnog vlasništva prema sovjetskom modelu. Glavni uzrok Hladnog rata bilo je sovjetsko zauzimanje istočnoeuropskih zemalja i njihova ideološka preobrazba te suprotstavljanje SAD – a na ideološku i političku ekspanziju SSSR – a. Takvo stanje dovelo je do podjele svijeta na socijalistički blok prožet komunističkom ideologijom i zapadni blok predvođen američkom politikom utemeljenoj na slobodnom tržištu kapitala i robe. Jedan od glavnih ciljeva američke vanjske politike je sprječavanje sovjetskog utjecaja na Bliskom istoku, a u toj namjeri Amerikanci su uspijevali tijekom 50 – ih i 60 – ih godina 20. stoljeća, ali izraelsko – arapski rat (Šestodnevni rat iz 1967.) poremetio je takvo okruženje. Naime, 1960 – ih egipatski predsjednik Naser započeo je vojni pritisak prema Izraelu, a istovremeno su se Sirija i Egipat ujedinili u zajedničku državu pod imenom Ujedinjena Arapska Republika. Nakon 1966. Naser je zahtijevao povlačenje UN – ovih vojnih snaga s granice Egipta i Sirije te Izraela, što je dovelo do napada egipatske vojske na Izrael.

Iako je taj napad završio egipatskim porazom, izraelska je vojska 1967. porazila vojne snage Egipta, Jordana i Sirije te zauzela područje Sinaja, zapadnu obalu rijeke Jordan i Golansku visoravan u Siriji (prema: Dekanić, 2007). Dekanić (2007: 116) smatra kako slom komunizma nije ostao izolirani događaj, nego je kao domino izazvao promjene na geopolitičkoj slici svijeta, a pad Berlinskog zida 1989. bio je samo simboličan pada Sovjetskog Saveza. Poslije Hladnog rata nastupila je globalizacija te se činilo da su Sjedinjene Američke Države pobjedom u Hladnom ratu postigle politički nadzor nad cijelim svijetom, a pobjeda u Zaljevskom ratu 1991. i američki nadzor na Bliskom istoku dodatno su potvrđivali tu tezu. Međutim, 11. rujna 2001. simbolizirao je nove svjetske sukobe s težnjom za globalnom moći i nadzorom nad svjetskim nalazištima nafte (prema: Dekanić, 2007).

3.2. Prevlast Velike Britanije i SAD – a na Bliskom istoku

Kako ističe Dekanić (2007: 25 – 32), u 20. stoljeću naftna industrija podrazumijevala je veliko bogatstvo te je tijekom Prvog svjetskog rata nafta postala strategijska sirovina, a samim time i dijelom državne politike. Globalna bitka za naftom i njezinim nalazištima u prvoj polovici 20. stoljeća vodila se diskretno, a nakon Prvog svjetskog rata Britanci su stvorili uvjete za politički nadzor nad područjem, gdje su njihove kompanije imale pravo na eksploataciju nafte. Velika Britanija je 1918. imala milijun vojnika na Bliskom istoku te se ta činjenica opravdavala time što je nakon rata prisvojila pod protektorat brojna područja bivšeg Osmanlijskog Carstva i uspostavila nadzor nad Perzijom i Kuvajtom. Pravi argument za ostanak britanske vojske na Bliskom istoku ležao je u Sykes – Picotovom sporazumu (Slika 4) zaključenom između Velike Britanije i Francuske, a kasnije su im se pridružile carska Rusija i Italija. Navedenim sporazumom područje Osmanlijskog Carstva (osim etničke Turske u Maloj Aziji) podijeljeno je na dvije zone: zona A obuhvaćala je Libanon, Siriju i naftom bogato područje Mosula, a zona B dijelove Sinaja, Palestinu, Kuvajt, Jordan i Irak. Zona A pripala je pod francuski, a zona B pod britanski protektorat. Tijekom mirovnih konferencija u Versaillesu i Sevresu, kojima je zaključena poslijeratna egzistencija Turske, Velika Britanija i Francuska obećavale su arapskim zemljama neovisnost, no ta obećanja nisu bila ispunjena te je Velika Britanija od Francuske dobila dijelove područja A zone (područje oko Mosula) pa je i taj teritorij uključen u novoosnovanu državu Irak pod britanskim protektoratom.

Slika 4. Sykes – Picotov sporazum

Velika Britanija obećala je Francuskoj polovinu nafte proizvedene u Mosulu, a Francuska je zauzvrat okupirala Rajnsku regiju u Njemačkoj. Tako je Velika Britanija pod protektorat uzela Jordan, Irak, Kuvajt i Palestinu, a Francuska Libanon i Siriju (prema: Dekanić, 2007). Dekanić (2007: 26 – 32) navodi kako je Velika Britanija ustrojila ured koji se bavio britanskim poslovima u Arapskom svijetu i bliskoistočnom politikom, a Winston Churchill je na koncu rata postao začetnik osnivanja Arapskog ureda unutar Ministarstva za kolonije. Ured je osnovan 1921. u Kairu s ciljem usmjeravanja britanskih operacija na Bliskom istoku i preuzimanje naftnih koncesija u državama koje su pod britanskim protektoratom. U travnju 1920. u San Remu francuska i britanska vlada sklopile su sporazum, kojim je prijašnji njemački udio od 25 % nafte iz Mezopotamije prepušten Francuskoj kao ratna odšteta, a Francuzi su osnovali svoju naftnu tvrtku *Campagnie Francaise des Petroles (CFP)*, koja je preuzela svoj dio u bivšem *Turkish Petroleumu*. Tim činom zatvorila su se vrata daljnjem razvoju naftnih poslova u Mezopotamiji, čemu su se usprotivili Amerikanci na čelu s Woodrowom Wilsonom, koji je napustio daljnje pregovore o preuređenju Europe. Dekanić napominje kako je predsjednik Wilson zagovarao tzv. „politiku otvorenih vrata“ i kritizirao novonastali europski poredak, ali glavni prijevori su bili naftni interesi na području Mezopotamije. Najveća američka naftna kompanija *Standard Oil of New Jersey* tražila je svoj udio u bliskoistočnim koncesijama.

Godine 1928. sklopljen je tzv. „Ugovor crvene crte“ kojim su *Royal Dutch/ Shell, Anglo – Persian, Near East Development Company* i *CFP* ugovorili svoj udio u nafti proizvedenoj na prostoru bivšeg Osmanlijskog Carstva. Tvrtka *Near East Development Company* osnovana je s ciljem zastupanja američkih naftnih interesa, a Ugovorom crvene crte jedino nisu obuhvaćeni Kuvajt i Perzija (Iran). Partneri potpisnici su se obavezali da izvan granične crte neće surađivati u naftnim istraživanjima s drugim partnerima. Na taj način otvoren je put SAD – u za prevlast u naftnoj proizvodnji čime je zaključena i prva epoha strategijske bitke za naftu. Njime su američke i britanske naftne kompanije osigurale neke od najprofitabilnijih naftnih koncesija 20 – ih godina 20. stoljeća (prema: Dekanić, 2007). Dekanić (2007: 28 – 32) navodi kako su tim činom uspostavljene britanska i američka dominacija na Bliskom istoku iz koje se Velika Britanija povukla 50 godina kasnije, a američka dominacija traje i danas. 1930 – ih *Anglo – Persian* pregovarao je s perzijskim šahom Rezom Pahlavijem koji je zatražio reviziju koncesijskog ugovora radi smanjenja prihoda od koncesije. Perzijska je vlada 1932. otkazala koncesiju. Jedan od vođa arapskog ustanka protiv turske vlasti, Abdul Aziz Ibn Saud, šeik iz područja Nedžd, proširio je svoju vlast na središnji dio poluotoka i tako je 1932. nastala Kraljevina Saudijska Arabija. Nadalje, u svibnju 1933. sklopljen je ugovor o koncesiji između vlade Saudijske Arabije i *Standard Oil of California* (današnji *Chevron*) i tim činom je sklopljen ugovor za najbogatiju koncesiju u povijesti naftne industrije. Stvoreni su uvjeti za promjenu bliskoistočne političke slike, a SAD je ušao u važno globalno političko područje te je taj savez trajao sve do 11. rujna 2001. Početak proizvodnje nafte u Bahreinu i Saudijskoj Arabiji nije bio jednostavan s obzirom na početnu malu proizvodnju i tržišnu zasićenost naftom. Tako su 1936. *Social* i *Texaco* osnovali zajedničku tvrtku *Caltex* što se ujedno naziva i „Ugovor plave crte“ jer je spajao proizvodnju i istraživanje nafte na području Saudijske Arabije i Bahreina. Sjeverno od područja „plave crte“ *Anglo – Persian* i *Gulf* imali su pod nadzorom kuvajtsku koncesiju, a *Anglo – Persian* je zadržao pravo nad perzijskom koncesijom. U Kuvajtu je 1938. otkrivena velika količina nafte, kao i u Saudijskoj Arabiji na prostoru polja Damam. Dekanić nastavlja kako su Njemačka, Japan i Italija nastojali ugovoriti koncesije u neutralnim zonama između Kuvajta i Saudijske Arabije, ali *Social* je osigurao koncesiju na još dodatnih 1, 1 milijun četvornih kilometara čime su Sjedinjene Američke Države osigurale najbogatiju naftnu koncesiju u povijesti. Tako su američke i britanske naftne kompanije koncesijama podijelile naftu na Bliskom istoku. Saudijska Arabija i Kuvajt su smatrane najbogatijim nalazištima u povijesti nafte. Iran i Irak, kao zemlje pod britanskim utjecajem, postale su nestabilne te su sve više jačale arapski i perzijski nacionalizam, a neposredno prije početka Drugog svjetskog rata američki je utjecaj ograničen isključivo na nadzor nad naftnom proizvodnjom jer tada SAD nije

još uvijek težio za političkim nadzorom na Bliskom istoku (prema: Dekanić, 2007). Prema Dekaniću (2007: 33 – 44), velik korak u razvoju naftnih proizvoda bio je izum automobila, tj. vozila pokretanih motorom na unutarnje izgaranje. Takav motorni pogon promijenio je transport i stvorio novo tržište za naftne proizvode. Dakle, razvoj automobila i automobilizma, zrakoplova i zračnog prijevoza te suvremenog oružja bili su temeljni čimbenici za rapidno unaprjeđenje naftne sirovine u temeljnu suvremenu strategijsku sirovinu (prema: Dekanić, 2007). Engdahl (2012: 281 – 285) ističe kako je nastupanjem 21. stoljeća američkim političkim moćnicima bilo jasno da bi njihovu globalnu hegemoniju mogao narušiti savez Kine i Rusije s ključnim zemljama naftom bogatom Bliskog istoka. U listopadu 2010. američke obavještajne službe potajno su započele jednu od najriscantnijih operacija s ciljem podjele naftnih bogatstava u Perzijskom zaljevu, a sve to pod budnim okom anglo – američkih medija (*CNN*, *BBC* i *New York Times*). Javnosti nije bilo poznato da su prosvjedi u Tunisu, Darfuru, Alžiru i Jemenu bili unaprijed planirani u Pentagonu. Iako su se činili kao usmjereni protiv lokalnih tirana, zapravo im je cilj bio postizanje kontrole nad rastućim gospodarskim divom – Kinom. Pobune koje su izbijale u Sjevernoj Africi i naftom bogatim bliskoistočnim zemljama nisu bile takoreći spontani demokratski ustanci idealističke mladeži nego su za cilj imale vojnu kontrolu SAD – a i *NATO* – a (prema: Engdahl, 2012). Zgurić (2014: 75) definira Arapsko proljeće kao difuziju narodnih ustanaka koja je započela tako što se zapalio ulični prodavač iz Tunisa, Muhamed Buazizi, a proširio se na Mauritaniju, Egipat, Alžir, Libiju, Siriju, Bahrein, Jemen i Jordan. Cilj je bio rušenje autokracije i uvođenje demokratske vlasti, no Zgurić ističe kako politička proljeća ne moraju nužno biti linearni proces, odnosno nemaju pravocrtnu putanju koja vodi u bolju budućnost nego nerijetko završavaju građanskim ratom (prema: Zgurić, 2014).

Prema Engdahlu (2012: 282 – 284), kroz nekoliko dana tisuće prosvjednika organiziranih preko *Twittera* zbacilo je tamošnjeg predsjednika i diktatora Zinea El Abidine Ben Alija. Taj događaj smatra se prvom uspješnom tzv. *Twitter promjenom režima* na Bliskom istoku. Washington je bio poprilično umiješan u spontane ulične prosvjede diljem Tunisa u kojima je svrgnut s vlasti Ben Ali. Nakon njegova svrgnuća, vojska koju je podupirao Pentagon, ostala je na vlasti i kontrolirala tamošnju situaciju te je vidljivo da je demokracija u Tunisu i drugim dijelovima regije bila samo medijska fasada iza koje se krila vojna diktatura ovisna o Washingtonu (prema: Engdahl, 2012). Engdahl (2012: 284 – 288) navodi kako će uspjeh Revolucije jasminka izazvati tzv. domino efekt u islamskom svijetu pod pokroviteljstvom Sjedinjenih Američkih Država, a krajnji cilj je destabilizacija Kine, Rusije i zemalja Euroazije. Nadalje, Busheva odluka o

napadu na Irak 2003. nije bila povezana s Osamom bin Ladenom i terorističkim napadom koji se zbio 11. rujna 2001., nego je bila dio geopolitičke strategije s ciljem uspostave vojne kontrole nad naftnim bogatstvima od Alžira i Sjeverne Afrike, Perzijskog zaljeva pa sve do Kine. Projekti za promjenu režima koji su se širili od Tunisa, Jemena, Egipta i Sirije trebaju se promatrati kroz prizmu strategije Pentagona i Ministarstva vanjskih poslova. Ta strategija raspirivala je težnju za istinskom demokracijom, a u pozadini je nekolicina političara, uzdizanih u kontroliranim medijima poput *BBC – a* i *CNN – a* usmjeravala događaje u željenom smjeru. Cilj dugoročnog plana Washingtona je potpuna privatizacija kontrole naftnih izvora i gospodarstva u toj regiji. Prosvjedi koji su doveli do svrgavanja egipatskog predsjednika Hosnija Mubaraka također nisu spontani kako su to prikazivali anglo – američki mediji i Obamina Bijela kuća nego su bili organizirani po principu „Narančaste revolucije“: modelu u kojem se uz pomoć modernih elektronskih komunikacija povezuje mladež. Također, poziv na štrajk u Egiptu i „Dan bijesa“ 25. siječnja 2011. kojim se zahtijevala Mubarakova ostavka, preko *Facebooka* uspostavila je organizacija po imenu „Pokret 6. travnja“. Prosvjedi su bili mnogobrojni i strateški organizirani da je Mubarak bio prinuđen podnijeti ostavku, a prema pisanju *New York Timesa* iz 2009., oko 800 000 Egipćana podržali su prosvjed „Pokret 6. travnja“ preko *Facebooka* i *Twittera* (prema: Engdahl, 2012). Prema Engdahlu (2012: 299 – 304), dok su režimi u brojnim islamskim zemljama bivali destabilizirani, jedan režim je i dalje ostao stabilan. Naime, libijski vođa Moamer Gadafi nije htio popustiti pred Washingtonskim spekulacijama. Stanje u Libiji (službenog naziva Libijska Arapska Džamahirija) bilo je u potpunosti drukčije jer su Libijci imali najviši životni standard, a Gadafi je na čelu te zemlje bio pune 42 godine. Većinu zdravstvenih usluga, obrazovanje i gorivo sufinancirala je država pa stanovnici nisu imali razloga za žaljenje. Gadafi je svoj model upravljanja nazvao islamskim socijalizmom, a država je bila sekularna, ne teokratska. Stoga se Washington nije mogao u Libiji sakrivati iza fasade nenasilnih prosvjeda nego je bio primoran posegnuti za oružjem. Rat SAD – a protiv Libije svijet je prihvatio kao „humanitarni rat“ iako je to bio čin neokolonijalizma koji krši temeljne norme međunarodnog prava. Pomoću kontrolirane *NATO* – propagande, Vlada SAD – a tvrdila je da su Gadafijske zračne snage napale nedužne civile. Pobune iz 2010. i 2011. na Bliskom istoku i u Africi dio su geopolitičkog koncepta Bushevog plana za „Veliki Bliski istok“, kojim se uvode „demokracija“ i gospodarske reforme „slobodnog tržišta“ u islamskim zemljama od Maroka do Afganistana. Dakako, uklapaju se i u Pentagonov koncept „dominacije punog spektra“, tj. uspostavljanja totalitarne demokracije, a konačni cilj bio je uspostava čvrste kontrole nad ključnim strateškim resursom – naftom. Bio je to dio stoljetne anglo – američke strategije „kontroliranja nafte radi kontroliranja država“, a način na

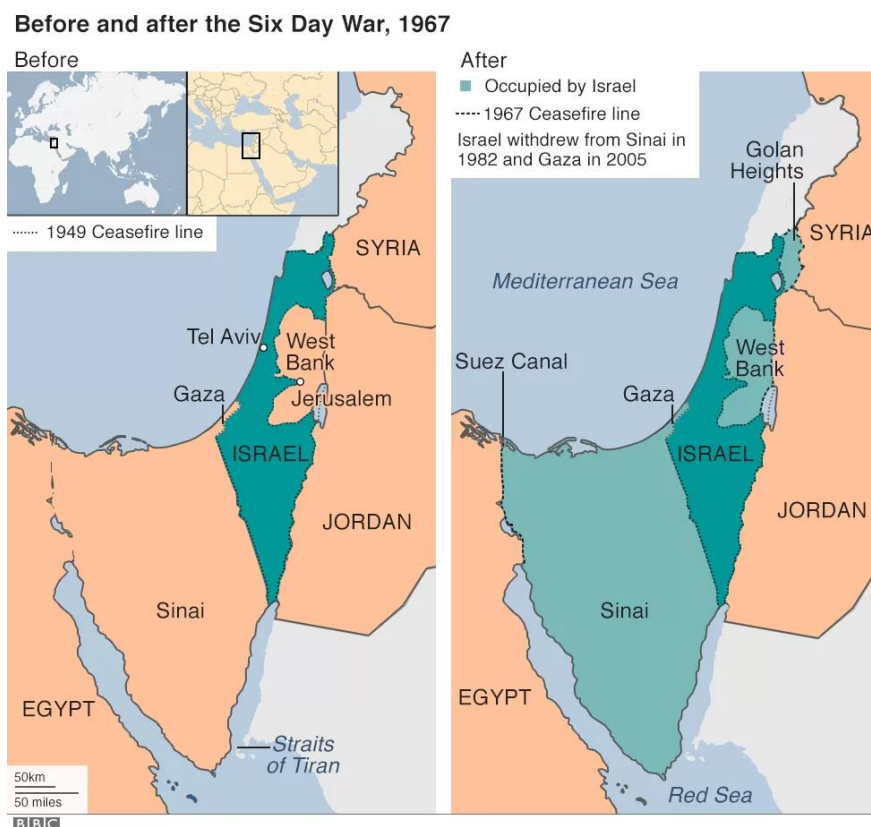
koji su Sjedinjene Američke Države kontrolirale naftu, opskrbu, cijenu i dostupnost oblikovao je „tajni rat“ kojemu je svrha bila stvaranje globalnog režima kontrole bez presedana (prema: Engdahl, 2012).

3.3. Naftni šokovi i krize

Kasapović (2016: 4 – 6) ističe kako je Bliski istok najkompleksnija regija suvremenog svijeta, koja se proteže na Aziju, Afriku i Europu. Moderni Bliski istok nastao je tek u 18. stoljeću kroz dva događaja – sklapanjem primirja Osmanskog Carstva i Rusije te Napoleonovim osvajanjem Egipta (prema: Kasapović, 2016). Klare (2005: 95 – 99) smatra da Perzijski zaljev, od svih naftnih područja, jedini ima dovoljno očuvanih rezervi da odgovori na svjetsku potražnju. Najveći dio potvrđenih rezervi nafte nalaze se u pet država: Iranu, Kuvajtu, Iraku, Saudijskoj Arabiji i Ujedinjenim Arapskim Emiratima, koje posjeduju 63 % poznatih rezervi. Dodaju li se i zalihe susjednih zemalja Omana i Katara, ukupan postotak zaliha dostiže 65 %, odnosno oko dvije trećine postojećih zaliha nafte u svijetu. Nadalje, uz najveće naftne proizvođače Perzijskog zaljeva, prate ih Sjedinjene Države, Meksiko i Rusija. Države Perzijskog zaljeva, uključujući i Siriju, obuhvaćaju oko 41 % međuregionalne trgovine naftom, a prema procjenama, do 2030. njihov udio će dosegnuti 70 % (prema: Klare, 2005). Prema Dekaniću (2011: 3 – 7), obilježje suvremenog svijeta je politička multipolarnost, a geopolitička konstanta je energija i raspolaganje njezinim resursima. Početkom 21. stoljeća postojale su brojne rezerve energije (posebice fosilnih ugljikovodika i prirodnog plina) i nije bilo opasnosti od nestašice nafte, no rapidni gospodarski i tehnološki razvoj politizirao je svjetsko tržište naftom kao vrijednom strateškom sirovinom. Za krizna razdoblja karakteristična je racionalna potrošnja i štednja energije, ali i ulaganje u razvoj obnovljivih izvora evidentnih u energetskej politici tijekom 1970 – ih i 1980 – ih. No, takvo se upravljanje nije dugo održalo jer politički interesi i sukobi za nadmoć nad naftnim izvorima pojačavaju impuls prijašnjim političkim trzavicama, napetostima i suprotnostima na Bliskom istoku (prema: Dekanić, 2011). Dekanić (2011: 7 – 8) navodi kako su promjene s početka 21. stoljeća rezultirale ograničenim zalihama fosilnih goriva i njihovom raspodjelom. Nakon terorističkog napada u SAD – u, 11. rujna 2001., nastupio je nestabilni geopolitički kontekst svijeta nafte i plina. Naime, Dekanić ističe kako je tehnološki razvoj usko povezan uz rastuću potrošnju energije: vodeći energent u 19. stoljeću bio je ugljen, u 20. stoljeću nafta, a u prvoj polovici 21. stoljeća tu je ulogu preuzeo prirodni plin (prema: Dekanić, 2011). Gelo (2010: 40 – 42) kazuje kako se naftni šok ponovno razvijao pokretanjem američke intervencije u Iraku započete 2000 – ih. Uvertira u rat bili su teroristički napadi na

SAD i američka intervencija u Iraku, a međunarodna koalicijska fronta se usmjerila na Irak izazivajući poremećaje na svjetskom naftnom tržištu. Cijene su do 2006. skočile s 20 USD/barel na 70 USD/barel (prema: Gelo, 2010). Dekanić (2011: 4 – 5) ističe da su američki rat u Iraku i razvoj terorističkih aktivnosti na Bliskom istoku omogućili porast cijena nafte što je Rusiji pogodovalo za rekonstrukciju gospodarstva i vojnu obnovu (prema: Dekanić, 2011). Jakovac (2022: 112 – 115) napominje kako su bliskoistočne zemlje tek nakon Drugog svjetskog rata postale svjesne strateške uloge nafte u međunarodnim odnosima. Ono što je uvelike definiralo naftno tržište kroz godine su naftni šokovi, a prvi se pojavio 1973. Bili su uzorkovani brojnim političkim uzrocima, ali svakako su ostavili posljedice na svjetsko gospodarstvo. Tijekom arapsko – izraelskog rata 1948., Sueske krize i rata iz 1967. nafta se po prvi puta upotrebljavala kao sredstvo političkog pritiska arapskih zemalja. Dakako, u to vrijeme još se nije moglo govoriti o jedinstvu arapskih zemalja koje je nastupilo 1960. osnivanjem *OPEC – a*, kasnije i *OAPEC – a*. Nadalje, 1973. došlo je do prvog i najvećeg vanjskopolitičkog poteza država proizvođača nafte, koji je rezultirao prvom naftnom krizom. Nafta je bila neposredan uzrok ratova i sredstvo ostvarivanja vanjskopolitičkih težnji. Bliski je istok postao žarište konstantnih sukoba u kojima je nafta bila najvažniji energetska izvor svjetskih sila. Kroz prošlost dolazilo je do poremećaja i naglih porasta cijene nafte, odnosno do naftnih šokova, a nagli skokovi cijena imali su velik utjecaj na svjetsko gospodarstvo. Sve naftne krize izazvale su snažne posljedice na nacionalnu i svjetsku ekonomiju, a poremećaji djeluju na zemlje čija proizvodnja ovisi o uvozu naftnih derivata (prema: Jakovac, 2022). Klare (2005: 50 – 65) navodi kako se Bliskoistočna kriza 1950 – ih razvijala raspadom kolonijalnih tvorevina zapadnih zemalja – rasplamsala se iskra arapskog nacionalizma, koja je bila kontradiktorna njihovim interesima. Propašću egipatske monarhije 1952., Izrael se još više priklonio zapadnim silama osiguravajući si vojnu nadmoć nad susjednim arapskim zemljama. Sueski kanal koji je povezivao Sredozemno i Crveno more, pripadao je egipatskom teritoriju, ali se nalazio u vlasništvu britansko – francuske kompanije *Suez Canal Company*. Za Veliku Britaniju Sueski kanal bio je od iznimne važnosti s obzirom na to da ju je povezivao s Indijom, ali i s preostalim britanskim imperijem. Britanska premoć temeljila se na prisutnosti vojske u Egiptu od 1936., ali i u Iranu koji je osiguravao naftu preko britansko – iranske kompanije. SAD je bio ovisan o nafti koja se prevozila tim kanalom, ali nije imao nikakvog udjela u vlasništvu kompanije, a Francuska se fokusirala na činjenicu da Egipat podržava alžirske pobunjenike protiv francuske vlasti. Godine 1950. Europa je bila ovisna o bliskoistočnim izvorima nafte s obzirom na to da je 90 % ukupne nafte u Europu stizalo s Bliskog istoka. Nakon što je 1956. Nasser preuzeo vlast u Egiptu, nacionalizirana je sueska kompanija i Izrael započinjje napad na Egipat, a kasnije Velika

Britanija i Francuska napadaju područje Sueskog kanala. Kriza se produbila nakon što je Egipat zatvorio cjelokupni pomorski promet, a Europi je zaprijetila velika nestašica nafte što je prisililo Veliku Britaniju i Francusku na sklapanje primirja i povlačenje iz Egipta. Poučena Sueskom krizom, Europa se bolje pripremila za buduću energetska krizu osnivanjem *OECD – a (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj)*. Krajem drugog arapsko – izraelskog rata 1956., na granici Egipta i Izraela, postavljeni su pripadnici *UN – a*. Nadalje, 1967. Egipat je proglasio Akapski zaljev svojim dijelom teritorijalnih voda i zabranio Izraelu prolaz, a sklapanjem saveza među Egiptom, Sirijom i Jordanom, Izrael se još više osjećao ugrožen, stoga je pokrenuo vojnu ofenzivu uništivši većinu egipatskih zračnih snaga te zauzevši stari dio Jeruzalema i zapadnu obalu. Izraelska je vojska zauzela područje Gaze, Akapskog zaljeva i Golansku visoravan. Ovaj rat je završio nakon samo šest dana po čemu je dobio i ime (Šestodnevni rat), a Izrael je udvostručio svoju površinu pripajanjem Sinajskog poluotoka, arapskog dijela Jeruzalema, Zapadne obale i Golanske visoravni (Slika 5).

Slika 5. Posljedice Šestodnevnog rata

Poradi rata, zatvoren je promet Sueskim kanalom, a samim time i dva glavna naftovoda za Europu te irački naftovod *TAPLINE*. Tako je obustavljena isporuka nafte zemljama *OECD – a*

od 65 % ukupne opskrbe naftom (prema: Klare, 2005). Yergin (1991: 577 – 582) ističe kako su ovakvim potezom arapske zemlje pokušale utjecati na tijek rata kroz kontrolu naftnog transporta, a 1967. uvele su i embargo na izvoz nafte u SAD, Veliku Britaniju i Zapadnu Njemačku koje su podržavale izraelsku agresiju. Uvođenjem embarga nije postignut konačni cilj jer se Izrael nije povukao s okupiranog područja, Sueski kanal bio je zatvoren sve do 1974., a transport nafte se odvijao preko Rta dobre nade. Važnost embarga se ističe u činjenici da su se arapske zemlje po prvi puta ujedinile radi vanjskopolitičkih ciljeva, ali su i spoznale međusobne različitosti te je nafta iskorištena kao političko oružje (prema: Yergin, 1991).

Yergin (1991: 589 – 597) navodi kako se prva naftna kriza zbila 1973. i spekuliralo se da je svijet iscrpio većinu naftnih zaliha, a preostali dio mora poskupjeti. Stoga je cijena narednih godina porasla za deset puta. Smanjena proizvodnja nafte bila je sredstvo političkog pritiska zemalja *OPEC* – a koje se nisu slagale s politikom zemalja uvoznica nafte prema Jomkipurskom ratu. Naftne kompanije ostvarile su veliki profit, ali i američke banke jer se nafta plaćala u američkim dolarima. Druga naftna kriza nastupila je 1978. kada je dolazilo do brojnih promjena u Iranu. Naime, nakon demonstracija protiv šaha Reze Pahlavija zatvoreno je i naftno polje u Abadanu, a samim time došlo je do porasta cijene nafte na svjetskom tržištu. Od 1979. Iran je ponovno izvezio naftu te se svakako napominje kako tržišni zakoni na naftnom tržištu ne vrijede te da su proizvođači i potrošači nafte međuovisni (prema: Yergin, 1991).

Yergin (1991: 763 – 768) navodi kako je početkom 1990 – ih arapsko – izraelski sukob još uvijek trajao, nazirao se kraj Hladnoga rata, a SAD je jedini pobjednik. Politička praznina te težak gospodarski i socijalni položaj među ljudima budio je islamski fundamentalizam. Irak je 1990. pokrenuo invaziju na Kuvajt, a u tom ratu sudjelovale su i Egipat, Sirija i Saudijska Arabija. Zaljevski rat karakterizira uključenost *UN* – a, koji je nametnuo sankcije Iraku podupirući arapske države, posebice Saudijsku Arabiju. Specifično je to što je u tom vremenu nafte bilo u izobilju radi povećane proizvodnje u Saudijskoj Arabiji, a Zaljevska kriza pokazala je kako ugrožavanje važnih naftnih izvora može potaknuti međunarodnu akciju te nametnuti ekonomske sankcije zabrane izvoza nafte samo jednoj državi. Sjedinjene Američke Države ovaj su puta odigrale presudnu ulogu u Zaljevskom ratu te ponovno utvrdile svoj status i dominaciju na Bliskom istoku (prema: Yergin, 1991).

Klare (2005: 171 – 185) ističe kako se svi događaji koji se danas zbivaju na Bliskom istoku, uključujući sukobe na prostoru Sirije i Iraka te pojavu Islamističke države, mogu sagledati kroz geopolitičku prizmu. Bliski istok područje je bogatom naftnim i plinskim izvorima te od globalnog je značenja za svjetsko gospodarstvo od SAD – a pa sve do Kine i Rusije. Trzavice

i neslaganja na Bliskom istoku mogu se analizirati i u kontekstu islamskog konflikta sunita i šijita. Više od tri četvrtine muslimana pripadaju sunitima, dok su samo četiri države većinski šijitske – Azerbajdžan, Bahrein, Irak i Iran. Poslije iranske revolucije 1979., nastaje šijitska država Iran koja je danas jedna od najvećih i najsnažnijih država na Bliskom istoku. Klare smatra kako se uzroke današnjih sukoba na području Sirije i Iraka mora potražiti u prošlosti, točnije u Sykes – Picotovoj podjeli interesnih sfera na Bliskom istoku. Rat u Siriji i Iraku djelo je američkih zavjera i lobija, a interes *NATO* – a ekvivalentan je SAD – ovom interesu. Američkim utjecajem u Siriji riješio bi se problem Izraela, a izgradnjom naftovoda i plinovoda preko Sirije u Europu, Zapad uopće ne bi bio ovisan o ruskim energentima. Dakako, tu se pronalazi odgovor na vojno uplitanje Rusije u Siriji i potpora predsjedniku Asadu. Naime, građanski rat u Siriji započeo je 2011. između pristaša regularne vlasti pod vodstvom Bašara al – Asada i pobunjenika. Sirijska je vlast pokušala ugušiti sukob vojnim intervencijama, no došlo je do još brutalnijih i krvavijih razaranja jer se pobunjenici naoružavaju i osnivaju *Slobodnu sirijsku vojsku (FSA)* koja je pvela gerilski rat. Istovremeno na prostoru Iraka *ISIS* zaokuplja teritorij i širi se na Siriju, a sjeveroistok Sirije i Iraka kontroliraju Kurdi koji ovaj sukob vide kao potencijalnu priliku za stvaranje vlastite države, čemu se Turska iznimno protivi. Danas Rusija predstavlja protutežu zapadnim interesima na Bliskom istoku, a štiteći vlastite ekonomske interese uključila se i u sirijski rat podržavajući predsjednika al – Asada. Sirija je još 2002. negirala izgradnju plinovoda Katar – Turska, koji bi prenosio katarski plin preko Turske u Europu štiteći ruske interese kao glavnom opskrbljivača Zapada plinom. Vidljivo je da su pozadina ratova na Bliskom istoku nafta i plin, kao najvažniji energenti (prema: Klare, 2005). Kako ističe Billege (2020: 98 – 100), rijetko koji prirodni resursi tako snažno manevriraju ekonomijom i gospodarstvom država kao nafta i prirodni plin. Dapače, utjecaj je podjednako intenzivan bez obzira radi li se o državnim troškovima za nabavu ovih energenata ili o prihodima od prodaje navedenih energenata. Najveći potrošač nafte i plina su Sjedinjene Američke Države, koje zahvaljujući snažnom gospodarstvu balansiraju svoju proizvodnju i potrošnju pa su djelomično neovisne i otporne na oscilacije cijene. Rusija je jedna od najvećih svjetskih proizvođača i nafte i prirodnog plina zahvaljujući brojim izvorima na vlastitom teritoriju. No, iako posjeduje izrazito visoku ekonomsku snagu i gospodarski potencijal, slabi razvoj drugih gospodarskih grana rezultirao je iznimnom osjetljivošću na tržišne cijene nafte i plina (prema: Billege, 2020). Billege (2020: 101 – 102) ističe Njemačku od europskih država kao velikog neto uvoznika s visokom ekonomskom snagom i snažnim proračunskim potencijalom (prema: Billege, 2020). Jakovac (2022: 112 – 125) zaključuje da se zbog snažnih tržišnih odnosa ponuda i potražnja konstantno mijenjaju, a tržište nafte i naftnih derivata

povezano je sa svjetskim politikama. Uslijed naftnih šokova tijekom povijesti, ali i pandemije koronavirusa, sve se više ulaže u obnovljive resurse te potiče prelazak na niskougličnu energiju. Budućnost nafte uvjetovana je i tzv. Europskim zelenim planom kojemu je glavni cilj pretvorba EU – a u pravednu i osviještenu zajednicu u kojoj gospodarski rast nije nužno vezan uz upotrebu fosilnih goriva. Iako postoji mogućnost da će važnost nafte opasti, ona zasigurno neće nestati s tržišta energenata te će uvijek biti pokretač industrije (prema: Jakovac, 2022).

3.4. Povijesni pregled rusko – ukrajinskih sukoba

Kako i sukobi na Bliskom istoku, tako i rusko – ukrajinski sukobi odražavaju kompleksne geopolitičke, ekonomske i ideološke elemente koji se odvijaju na globalnoj sceni. Naime, interesi svjetskih sila i lokalnih političkih moćnika oblikovali su ratove u smjeru vlastitih prioriteta i motivacija. Strateško značenje energetskih resursa odigralo je važnu ulogu te odredilo tijek globalne politike. Svjetske sile iskoristile su lokalne sukobe za promicanje vlastitih političkih težnji, a nacionalni pokreti, vjerski sukobi i kulturološki jaz otvorili su put borbi za političku i gospodarsku moć te stabilnost.

Prema Lovrić (2021: 67 – 68), različitosti i razilaženja koja postoje između Rusije i Ukrajine uzrok su njihova neslaganja, stoga je tek 1997., pod pritiskom međunarodne zajednice, potpisan Ugovor o prijateljstvu, suradnji i partnerstvu između Ukrajine i Ruske Federacije. Ugovorom je Rusija formalno priznala granice Ukrajine, uključujući i Krim te Ukrajinu kao neovisnu državu. U 19. stoljeću pojavio se naziv Kijevska Rusija za „zemlju Rusa“, koju su činile kneževine na prostoru današnje Bjelorusije, Ukrajine i dijela Rusije od 9. do 13. stoljeća. Središte države bilo je u Kijevu pa je Kijevska Rusija predstavljala „zemlje kijevske Rusije“, a općeprihvaćena teorija glasi kako je varjaški knez Rjurik, utemeljitelj vladarske dinastije Rjurikovič, koja je izumrla smrću ruskog cara Fjodora I. Ivanoviča. U 13. stoljeću Kijevska Rusija se raspala na više kneževina pod mongolskim napadima. Knez Kijevske Rusije, Vladimir I. Svjatoslavič, proširio je svoje stečevine do Baltičkog i Crnog mora, pokrstio se 988. te započeo pokrštanje Kijevske Rusije. Stoga i danas Rusija smatra kneza Vladimira utemeljiteljem „cijele Rusije“, a Ukrajina utemeljiteljem Ukrajine. U Moskvi je ruski predsjednik Vladimir Putin 2016. podignuo spomenik Vladimiru Velikom, a tadašnji ukrajinski predsjednik Petro Porošenko optužio je Putina za povijesni revizionizam tvrdeći da je Vladimir Veliki bio ukrajinski knez. Porošenkove riječi iskazuju ukrajinsku političku orijentiranost koja nastoji legitimirati svoju povezanost sa Zapadom. Prema Porošenkou, Ukrajina je europska zemlja čemu se Putin oštro protivi (prema: Lovrić, 2021). Lovrić (2021: 69 – 72) ističe kako

Ukrajina i Rusija dijele zajedničku povijest, religiju i kulturu više nego bilo koje druge dvije bivše sovjetske republike, ali svakako povijest Ukrajine neodvojiva je i od istočne Europe. Nakon crkvenog raskola 1054., Rusija je pripala pravoslavnom slavenskom svijetu te je Moskva postala značajno političko i crkveno središte. Nadalje, ruska carica Katarina II. je u drugoj podjeli Poljske 1793. prisvojila velik dio Ukrajine, Bjelorusiju i Litvu te se daje zaključiti kako Rusija i Ukrajina različito shvaćaju nasljeđe i razvoj Kijevske Rusije. Do 1991. imperijalni ruski i sovjetski narativ nije službeno osporavan, ali u suvremenim političkim odnosima nasljeđe Kijevske Rusije je revidirano. Raspadom Kijevske Rusije ukrajinske zemlje potpale su pod vlast poljsko – litavske državne unije, no Ukrajina se 1654. stavila pod rusku zaštitu što Rusija tumači kao ujedinjenje Rusije i Ukrajine. Rusi su smatrali Ukrajince i Bjelorusu etničkim Rusima pa su ih nazivali Malorusima, s obzirom na to da je u carskoj Rusiji Ukrajina nazivana Malorusijom. Lovrić ističe kako je sredinom 19. stoljeća skupina ukrajinske inteligencije osnovala ukrajinsku nacionalnu ideologiju „ukrajinski separatizam“ carska Rusija odgovorila je represijom: „...zabranila je škole i izdavanje djela na ukrajinskom jeziku, 1876. zabranjeno je objavljivanje i uvoz većine knjiga na ukrajinskom jeziku, zabranjeni su javni nastupi i predavanja na ukrajinskom jeziku, pa čak i tiskanje ukrajinskih tekstova koji prate notne zapise. Rusija je tako oštro reagirala jer je ruski narod zamišljen kao istočnoslavenski narod koji se sastoji od Velikorusa, Malorusa i Bjelorusa. Političke i kulturne razlike između Malorusije i Rusije postupno su se smanjivale. Integracija ukrajinske elite u rusko plemstvo dovela je do gubitka njihovog maloruskog identiteta...“ (Lovrić, 2021; str. 74 - 75).

Lovrić (2021: 71 – 75) navodi kako je nakon Veljačke revolucije vlast u Petrogradu priznala ukrajinsku vladu, a 22. siječnja 1918. Ukrajina je proglasila neovisnost i odcjepljenje. Godine 1922. proglašen je Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, koji je činila i Ukrajina. Nasilnom kolektivizacijom privatnih seljačkih gospodarstava nastupila je velika glad i siromaštvo 1932. i 1933. te je tada u Ukrajini umrlo nekoliko milijuna ljudi, a takva neimaština postala je izvor napetosti Rusije i Ukrajine. Ruski predsjednik Dimitrij Medvedev 2008. je u pismu ukrajinskom predsjedniku Viktoru Juščenkou oštro kritizirao „nacionalistička tumačenja masovne gladi“ nazivajući je genocidom nad Ukrajinčima, a 2010. Apelacijski sud u Kijevu posthumno je osudio Josifa Staljina, Lazara Kaganoviča i Vjačeslava Molotova za genocid nad ukrajinskim narodom. Ruski nacionalni identitet postao je dominantan 1930 – ih u SSSR – u, a smatran je jamcem opstanka u nadolazećem Prvom svjetskom ratu. Hitlerov napad na SSSR 1941. osnažio je rusku nacionalističku propagandu, a rat je nazvan Veliki domovinski rat sovjetskog naroda. Posljednje godine Staljinove vladavine okarakterizirale su poslijeratna

obnova, ponovna uspostava totalitarne kontrole i terora te sovjetizacija zapadne Ukrajine. Nakon Staljinove smrti 1953., Nikita Hruščov postupno je protjerivao suparnike u Moskvi uzdižući se na vlast, što je bilo izrazito značajno za Ukrajinu jer, kao bivši šef Komunističke partije Ukrajine, Hruščovljevo dobro poznavanje Ukrajine podrazumijevalo je i postavljanje ukrajinske elite na važne državne funkcije (prema: Lovrić, 2021). Lovrić (2021: 73 – 75) navodi kako je nakon Hruščovljeve smjene 1964. vlast pokazala veću toleranciju prema nerusima što je omogućilo Ukrajini kulturni preporod, a pojavili su se časopisi i publikacije posvećene ukrajinskoj povijesti. Godine 1972. Komunistička partija Ukrajina dobila je novoga predsjednika i dolazi do prekretnice u ukrajinskoj politici. Naime, oni koji su iskazali neslaganje s vladajućom politikom protjerivani su u inozemstvo ili radne logore. Na vrh sovjetske Komunističke partije došao je Mihail Gorbačov, koji je od 1985. potaknuo rekonstrukciju gospodarskog i političkog sustava, a narednih godina narodni preporod zahvatio je i Ukrajinu te su otvorena pitanja jezika, povijesti, kulture i religije – 1989. ukrajinski jezik postaje službeni jezik. Nakon parlamentarnih izbora održanih 1990., Ukrajina je proglasila neovisnost, koja je potvrđena referendumom iz 1991. Raspadom Sovjetskog Saveza, Ukrajina je utvrdila neovisnost i državni ustroj, regulirala odnose sa susjednim zemljama i etablirala se u međunarodnoj zajednici vodeći prozapadnu vanjsku politiku. Dakako, Ukrajina se suočavala s nizom problema kao što su: nuklearno razoružanje, status Krima, Crnomorske flote i Sevastopolja, a navedeni sporovi utjecali su na tijek političkih odnosa s Rusijom. Krim je bio jedina ukrajinska regija u kojoj je većinsko rusko stanovništvo, a 1991. Krim je dobio status autonomne republike te su njegovi stanovnici podržali neovisnost Ukrajine. No, ubrzo se pojavljuju veći zahtjevi za autonomijom Rusa na Krimu pa čak i sjedinjenje s Rusijom. Napetosti na Krimu porasle su do 1995. kada je ukrajinska vlast uspostavila značajne ustupke. Naime, 1997. postignut je dogovor o podjeli Crnomorske flote te je Rusija dobila većinu flote i pravo na korištenje infrastrukture u Sevastopolju idućih 20 godina uz novčanu naknadu. (prema: Lovrić, 2021).

Lovrić (2021: 76 – 78) smatra kako je u 21. stoljeću gospodarstvo Ukrajine doživjelo značajan porast, no politička situacija je i dalje bila neizvjesna s obzirom na to da je Ukrajina istovremeno težila članstvu u *NATO* savezu i Europskoj uniji, a s druge strane i boljim odnosima s Rusijom. Predsjednički izbori 2004. doveli su Ukrajinu na rub građanskog rata imajući s jedne strane prorusko orijentiranog kandidata Janukoviča, a s druge strane Juščenka, kao oporbenog kandidata (prema: Lovrić, 2021). Prema Bobanu (2010: 36 – 38), izborne prijevare sastavni su dio ukrajinske politike pa nije bilo neuobičajeno da se ukrajinski politički režim naziva i

„izbornim autoritarnim sustavom“, a predsjednički izbori 2004. označili su prekretnicu u političkoj praksi. Pokušaj izborne prijevare rezultirao je brojnim demonstracijama poznatim kao narančasta revolucija na čelu s Viktorom Juščenkom i Julijom Timošenko, pri čemu je Janukovič priznao poraz. Timošenko postaje premijerka, a uz to, povezana je uz brojne malverzacije vodeći tvrtku za uvoz plina iz Rusije. Tako je oštetila državu, stoga je bila i u pritvoru radi zloupotrebe vlasti (prema: Boban, 2010). Rukavina (2022: 99 – 100) napominje kako je pomorska baza u Sevastopolju od ključne geostrateške važnosti jer omogućava Rusiji projiciranje zračne i pomorske moći dublje u Europu. Nadalje, nijedna druga ruska luka na Crnom moru nema takav kapacitet i infrastrukturu za smještaj Crnomorske flote stoga ova luka predstavlja strukturu bez alternative. Služila je kao trgovačko središte, vrata prema Zapadu te kao vojna baza s ofenzivnim i obrambenim sposobnostima (prema: Rukavina, 2022). Rukavina (2022: 105 – 109) nadalje kazuje kako je aneksija Krima nastavak ili posljedica krize započete u studenom 2013. kada je propalo Janukovičevo dugogodišnje balansiranje između Rusije i NATO – a. Odgodom potpisivanja sporazuma o pristupanju u EU, nastupili su prosvjedi koji su kulminirali krvavim okršajem na kijevskom trgu Majdan (Revolucija dostojanstva) u veljači 2014 (prema: Rukavina, 2022). Lovrić (2021: 77 – 78) navodi kako su prorusk snage zauzele su zgradu krimskog parlamenta i podigle rusku zastavu, a proruski zastupnici izabrali u Sergeja Aksjonova za novog premijera Krima. Nadalje, ruska je vojska intervenirala na području Krima s ciljem stvaranja pritiska na ukrajinsku vlast, a na referendumu održanom u ožujku 2014. izglasano je odcjepljenje Krima i pripajanje ruskom teritoriju, iako aneksija Krima nije međunarodno priznata. Rusija je ustrajala u učvršćivanju kontrole nad Krimom te je u samo nekoliko tjedana povišila cijenu plina za 80 %. Gradovi Donjeck, Lugansk, Horlivka i Kramatorsk na istoku Ukrajine postali su uporišta proruskih snaga te je ukrajinska vlast započela ofenzivu protiv proruskih snaga. Nakon pobjede na predsjedničkim izborima, Petro Porošenko predložio je uspostavu mira u regijama pod kontrolom separatista, a u lipnju je Porošenko potpisao Sporazum o pridruživanju Europskoj uniji. U veljači 2015. Ukrajina je s Rusijom, posredstvom Francuske i Njemačke, potpisala sporazum o primirju na istoku Ukrajine, no mir je bio kratkotrajan. Volodimir Zelenski pobijedio je na predsjedničkim izborima 2019., a njegova stranka, Sluga naroda, osvojila je apsolutnu zastupničku većinu (prema: Lovrić, 2021).

3.5. Rusko – ukrajinski sukob iz perspektive Zapada

Lovrić (2021: 78 – 82) navodi kako je upravo Ukrajina ključna za ruski identitet te je Rusija dugo bila najveći trgovinski partner Ukrajine. Dakako, Rusija se oslanjala na plinovod koji preko Ukrajine dolazi do Europe. Tijekom prva dva Putinova mandata, glavni ciljevi su bili veća učinkovitost države i viši životni standardi pa je Putin smatran spasiteljem ruske nacije te želi da se Rusiju smatra velesilom s vlastitim pristupom demokraciji, ljudskim pravima, gospodarstvu itd. Nakon sukoba iz 2014., Europska unija ističe nametanje sankcija Rusiji i podupire teritorijalnu cjelovitost Ukrajine, a Rusija tvrdi kako su SAD i *NATO* neprestano kršili obećanja da se neće širiti na istočni blok još od 1990 – ih. *NATO* oštro osuđuje rat Rusije i Ukrajine te su članice *NATO* saveza osigurale vojnu pomoć Ukrajini vrijednu više od milijardu dolara. Dakako, ukrajinska vojska razvila je posebne vještine i ratnu logistiku sudjelujući u *NATO* – ovim operacijama. Ruska invazija na Ukrajinu smatra se najvećom prijetnjom sigurnosti Europi od završetka Hladnog rata, a ruski predsjednik Putin održao je govor 2022. opravdavajući ovu „specijalnu vojnu operaciju“. Tako je 24. veljače 2022. ukrajinski predsjednik Volodimir Zelenski poručio da ukrajinski narod želi mir, ali da će se svakako braniti u slučaju ruskog napada te je istoga dana započela Putinova „specijalna vojna operacija“. Uslijedili su pojačani ruski napadi na ukrajinske gradove, a prema pregovorima Moskve i Kijeva dalo se zaključiti kako Ukrajina ne prihvaća ruski ultimatum. U rujnu 2022. Putin je zaprijetio da su sankcije koje je Zapad uveo Rusiji ozbiljne za cijeli svijet i da nije moguće izolirati Rusiju jer se ona okreće Aziji. Većina zemalja osudila je rusku invaziju na Ukrajinu i povećala vojnu, humanitarnu i ekonomsku pomoć Ukrajini, a preko tisuću inozemnih tvrtki povuklo se s ruskog tržišta. Europsko vijeće i Vijeće Europske unije nekoliko puta su istaknuli kako Rusija mora odmah prekinuti vojnu akciju i bezuvjetno se povući poštujući integritet i neovisnost Ukrajine (prema: Lovrić, 2021). Lovrić (2021: 80 – 82) predviđa kako je jedan od mogućih scenarija podjela Ukrajine koja bi samo produbila jaz i stvorila razdor među zemljama Zapada i Rusije. S druge strane, uzme li se u obzir Rusija kao pobjednica u ovom sukobu, Ukrajina bi mogla ostati neovisna, ali podložna Moskvi i ulazila bi u saveze koji pogoduju Rusiji, primjerice *Organizacija Sporazuma o kolektivnoj sigurnost (CSTO)*. Također, Lovrić smatra kako postoji mogućnost da rat traje godinama uz neprestanu prijetnju za erupcijom sukoba, no svakako treba uzeti u obzir i opciju da Rusija zadrži samo Krim, a s druge strane postoji i otvorena mogućnost ukrajinske pobjede u ovom ratu gdje bi Rusija bila prisiljena na povlačenje, a Ukrajina bi zahtijevala članstvo za ulazak u EU.

Sukob u Ukrajini smatra se hibridnim posredničkim ratom Rusije i zapadnih zemalja na čelu sa SAD – om te se često naziva i Putinovim ratom. Politolozi ističu kako se uzroci sadašnji rusko – ukrajinskih sukoba kriju u posljedicama Drugog svjetskog rata. Dakle, nakon pobjede saveznika, SAD i Sovjetski Savez stvorile su novi svjetski poredak na bipolarnim načelima. Naime, *NATO* je od 2008. počeo otvoreno pregovarati o učlanjenju Ukrajine, ali Rusija to nije podržavala. S druge strane, prozapadni ukrajinski političari pokušali su od 2014. približiti Ukrajinu Europi, a kako bi potisnula zapadni utjecaj u Ukrajini, Rusija je anektirala Krim te su u proruskim oblastima Doneck i Luhansk, u regiji Donbas, održani referendum o odcjepljenju od Ukrajine i stvaranje „narodnih republika“. Ruska invazija na Ukrajinu 2022. smatra se eskalacijom osmogodišnjeg sukoba. U odnosu na druge susjedne zemlje, Ukrajini je Ruska Federacija bila najvažniji partner, kako zbog geografskog i geopolitičkog položaja, tako i zbog višestoljetnih kulturnih, političkih i gospodarskih poveznica. Iako je trenutna situacija u rusko – ukrajinskim odnosima i dalje neizvjesna. Odustajanje Zapada od intenzivne vesternizacije Ukrajine i stvaranja tampon zone *NATO – a* i Rusije čini se zasad optimalno rješenje. Širenje *NATO – a* na Istok Rusija smatra prijetnjom vlastitim interesima, a kakav god bio ishod rata, sigurno će štetiti objema stranama modificirajući međunarodnu politiku i odnose (prema: Lovrić, 2021).

3.6. Geopolitika energije – prirodni plin

Prema Dekaniću (2015: 15 – 17), energija je krvotok civilizacije i koristi se za energetske transformacije ili u neposrednoj potrošnji – pogon automobila, zrakoplova, vlakova, brodova te korištenje topline ili nekog drugog oblika energije u industriji. Upotreba energije za energetske transformacije podrazumijeva utrošak ugljena, prirodnog plina, urana ili nekog drugog izvora kojim se dobiva električna energija. Razvijanjem gospodarstva više se energije koristi u energetske transformacijama. Proteklih 20 godina potrošnja energije neprestano je u porastu, a u strukturi potrošnje smanjio se udio nafte, a povećao udio prirodnog plina te je s krajem 20. stoljeća došlo i do smanjenja udjela ugljena. No, u 21. stoljeća potrošnja ugljena se povećava posebice u azijskim gospodarstvima, a glavni svjetski problem suvremene energetike neželjene su klimatske promjene. Potrošnja energije u Europi proteklih desetak godina smanjivala se izričito kao posljedica politike učinkovitosti korištenja i rekonstruiranja energetike u EU. Unatoč smanjenoj potrošnji energije smanjilo se i pridobivanje primarnih izvora energije, čime se povećao uvoz glavnim strateški važnim izvorima energije, nafte i plina, u Europi. Domaća proizvodnja plina u EU zadovoljavala je 2005. čak 80 % potreba, a u 2014.

smanjena je na 34 %. Prema projekcijama *Međunarodne agencije za energiju (IEA)*, buduća potrošnja energije u Europi će stagnirati i opadati radi usvojene energetske strategije „20 – 20 – 20“ – cilj je smanjiti potrošnju energije za 20 %, povećati energetske učinkovitost za 20 % i postići udio obnovljivih izvora energije za 20 % (prema: Dekanić, 2015). Dekanić (2015: 17 – 18) ističe kako potrošnja energije najviše ovisi o gospodarskom rastu i strukturi gospodarstva, a u današnjoj strukturi korištenja energije većina energetske potrošnje ostvaruje se iz nafte i prirodnog plina. Stoga ključ energetske geopolitičke prevlasti leži u raspolaganju rezervama ugljikovodika i nadzoru nad proizvodnjom i putovima nafte i plina. Globalnom energetikom dominiraju SAD, Rusija i Kina, a za područje cijele Euroazije ključna je Rusija, koja je po proizvodnji prirodnog plina odmah iza SAD – a, a ruske rezerve iznosile su oko 17 % od ukupnih potvrđenih rezervi plina u svijetu (Slika 6).

The most important gas pipelines in Europe

Source: European Network of Transmission System Operators for Gas

B B C

Slika 6. Najvažniji europski plinovodi

Bez sumnje se može tvrditi kako je Ruska Federacija Europi nezamjenjiv izvor nafte i prirodnog plina jer ima veliko tržište visoke platežne moći te izvoz nafte i plina čini 2/3 ruskog izvoza i polovinu prihoda ruskom državnom proračunu. Samim time, Europa ovisi o ruskoj nafti i plinu, ali i Rusija ovisi o izvozu energije u Europu. Dakako, geopolitička osjetljivost glavnih izvoznih pravaca nakon raspada Sovjetskog Saveza, ali i rusko – ukrajinskih sukoba uvijek je prisutna.

Dok su cijene energenata visoke, rusko gospodarstvo prosperira, ali i kada energenti znatno pojeftine, rusko gospodarstvo stagnira ili opada. Najpogodniji pravac za izvoz ruskog plina putuje kroz Ukrajinu, što je vrlo osjetljivo geopolitičko pitanje, vidljivo i na primjeru političke krize u Ukrajini 2014. i uvođenjem ekonomskih sankcija Europske unije Rusiji. Povećani porast potrošnje plina u Europi i izvoz ruskog plina trebao se odvijati dvama novim pravcima: plinovodom „Sjeverni tok 1“ koji je izgrađen i plinovodom „Južni tok“ čija je izgradnja predložena ispod Crnog mora prema jugoistoku Europe. „Sjeverni tok 1“ dopunjen je 2012. povećanjem kapaciteta protoka, dok je plan „Južni tok“ otkazan 2014. nakon političke krize u Ukrajini i zaoštavanja odnosa EU i Rusije (prema: Dekanić, 2015). Verčević i suradnici (2020: 60 – 63) ističu kako je *Gazprom* ruska državna tvrtka koja proizvodi najveće količine plina s 408 milijardi kubičnih metara u 2018. *Gazprom* je 2018. isporučio 200,8 milijardi kubičnih metara ruskog plina Turskoj i europskim zemljama, a najveće uvoznice su države srednje i zapadne Europe. „Sjeverni tok 1“ izvozni je plinovod od Rusije do Njemačke preko Baltika te zaobilazi tranzitne zemlje i omogućava direktan pristup europskim zemljama, što ga čini pouzdanim izvorom i opskrbljivačem (Slika 7).

Slika 7. Sjeverni tok 1

Ulazna točka plinovoda je u Vyborgu u Rusiji, a izlazna u Lubminu u Njemačkoj odakle se plin dalje otprema i grana po Europi. S druge strane, plinovod *TurkStream* izravno povezuje Rusiju

i Tursku te se njime osigurava pouzdana opskrba Turske i jugoistočne Europe. Navedeni plinovod se sastoji od dva cjevovoda ispod Crnog mora, s početkom u blizini ruskom mjestu Anapa i završetkom kod turskog mjesta Kiyikoy. Iako *TurkStream* ne povezuje direktno Rusiju s EU, od velike je važnosti za europsku opskrbu. S obzirom na to da Turska, nakon Njemačke, troši najveće količine ruskog plina te na količinu koju koriste druge države koje plin dobivaju preko *TurkStream*a, ovaj plinovod ugrožava ukrajinsku dobit od tranzitnih pristojbi. Kroz povijest EU i Rusija gradile su strateško partnerstvo na području trgovine, gospodarstva, energetike i obrazovanja, a odnosi su zahladili nakon izbijanja rusko – ukrajinskog sukoba jer EU oštro osuđuje rusku aneksiju Krima 2014. i rusku podršku pobunjenicima u istočnoj Ukrajini. Takvi događaji izazvali su političku, međunarodnu i energetska krizu. Diplomatskim putem uvedene su sankcije Rusiji, kao pokušaj rješavanja ukrajinske krize. Zahlađenje odnosa nastavilo se nakon ruske vojne intervencije u Sirijskom ratu, no unatoč zaoštavanju sankcija Rusiji, EU je i dalje ostala najveći ruski trgovinski partner, a Rusija četvrti najveći europski partner (prema: Verčević i suradnici, 2020).

Verčević i suradnici (2020: 63 – 65) navode kako sukob ruskog *Gazprom*a i ukrajinskog *Naftogaza* seže još u vrijeme raspada Sovjetskog Saveza, a u 21. stoljeću u nekoliko je navrata obustavljena isporuka ruskim plinom koji se transportira preko Ukrajine zbog političkih neslaganja. Prvi prekid isporuke plinom nastupio je 2006., kada je Rusija prekinula opskrbu plina namijenjenom Ukrajini, a najveća kriza zbilila se 2009. Nakon prekinute isporuke plina Ukrajini, Rusija je optužila Ukrajinu za krađu plina koji je bio namijenjen Europi te je u potpunosti prekinuta isporuka plina ukrajinskim plinovodom. S obzirom na činjenicu da je Europa uvozila čak 80 % ruskog plina preko Ukrajine, ovakav sukob predstavljao je opasnost za čitavu Europu jer je čak 18 zemalja ostalo bez isporučenog plina. Do posljednje krize došlo je 2014. zbog ukrajinskih dugova za isporuku ruskog plina. Nakon plinskih kriza došlo je do brojnih modifikacija u europskoj plinskoj mreži: Ukrajina je izgubila status tranzitne zemlje za izvoz ruskog plina, a neke druge zemlje i projekti su dobili veće značenje. Rusija je nastavila izvoziti plin preko Ukrajine, ali u znatno manjim količinama pa je u 2017. izvezeno samo 93 milijarde kubičnih metara plina preko ukrajinske mreže. Nakon 1. siječnja 2020. ruski plin se transportira kroz Ukrajinu prema novom petogodišnjem ugovoru koji su potpisale tvrtke *Naftogaz*, *Gas Transmission System Operator of Ukraine* i *Gazprom*. Ovim ugovorom Rusija nastavlja izvoziti plin preko Ukrajine, a samim time si je Ukrajina osigurala prihode od oko sedam milijardi dolara (prema: Verčević i suradnici, 2020).

Desetogodišnji plan razvoja plinskog transportnog sustava Republike Hrvatske 2018. – 2027. (2017: 25) izvještava da, unatoč mjerama za reduciranje potrošnje energije u EU, raste značaj potrebe za uvozom prirodnog plina jer se želi smanjiti ovisnost o uvozu ruskog plina, koja pokriva više od četvrtine potrošnje europskog prirodnog plina (prema: Plinacro, 2017). Hafner i Tagliapietra (2020: 29 – 40) upozoravaju kako neke članice EU – a uopće nemaju vlastite rezerve prirodnog plina, a to su: Portugal, Finska, Švedska, Luksemburg, Estonija, Latvija, Belgija, Malta i Slovenija. Prema statistici, dokazane rezerve prirodnog plina u Velikoj Britaniji procijenjene su na 180,65 milijardi kubičnih metara, a proizvodnja za 2018. iznosila je 40,6 milijardi kubičnih metara. Dakle, ako proizvodnja ostane ista, Ujedinjeno Kraljevstvo bi u narednim godinama moglo ostati bez vlastitih zaliha. Vrlo sličnu sudbinu dijeli većina europskih zemalja jer nemaju značajne vlastite rezerve prirodnog plina te ovise o uvozu. Od ukupno potrošenog plina u 2017. godini čak 76 % je uvezeno, a domaća proizvodnja nastavlja trend opadanja. Dakako, ovisnost Europske unije o uvozu plina koristi se često kao argument protiv njega, ali se ističe kako je opskrba EU – a prirodnim plinom diversificirana, s više dobavnih pravaca i mogućnosti. Glavni opskrbljivač Europe prirodnim plinom je Rusija, a zatim Norveška i Alžir. Kao što je već ranije navedeno, Rusija posjeduje najveće rezerve prirodnog plina na svijetu, a prema podacima iz 2018. godine, te rezerve su procijenjene na 17 % svjetskih rezervi (prema: Hafner i Tagliapietra, 2020). Plinacro u Desetogodišnjem planu razvoja plinskog transportnog sustava Republike Hrvatske 2018. – 2027. (2017: 1 – 4) navodi da Norveška, kao drugi najveći opskrbljivač prirodnim plinom, može snabdijevati EU svojim zalihama najviše do kraja ovoga stoljeća, a kao prednost se ističu i dobri odnosi s Rusijom pa čine duopol u pokrivanju europskih potreba za prirodnim plinom (prema: Plinacro, 2017).

Granić (2019: 39 – 40) smatra da je teško predvidjeti upotrebu prirodnog plina u budućnosti jer energetska tranzicija je proces bez povijesnog iskustva te obuhvaća rast standarda i prijelaz na učinkovite i održive tehnologije. Stoga bi u narednih 30 godina trebalo izgraditi postrojenja za proizvodnju električne energije više nego u proteklih 100 godina (prema: Granić, 2019). Krajem 2018. Europska je komisija objavila dokument „Čist planet za sve – europska strateška dugoročna vizija za prosperitetno, moderno, konkurentno i klimatski neutralno gospodarstvo“ (2018: 22 – 25), kojim je sažeta strategija za postizanje nulte stope emisija do 2050. Iako dokument nije obvezujuće prirode, daje se iščitati snažno nastojanje europskih vlasti za očuvanjem okoliša i klime, transformaciju u klimatski neutralno gospodarstvo te sprječavanje klimatskih promjena. Dakako, prirodni plin spominje se kao poželjni oblik derivata u pogonu, a važan cilj je i suzbijanje emisija iz zrakoplovnog i pomorskog prijevoza naprednom

tehnologijom i izostankom ugljičnih emisija (prema: Europska komisija, 2018). Hrnčević i suradnici (2008: 600 – 6009) napominju kako se do 2030. može računati s neizvjesnostima na globalnom energetsom tržištu, povremenim nestabilnostima i gospodarskim krizama. Zato stvaranje osjećaja energetske sigurnosti i širenje te spoznaje pridonosi jačanju gospodarske stabilnosti i sveukupnoj razini nacionalne sigurnosti država (prema: Hrnčević i suradnici, 2008).

3.7. Medijsko izvještavanje u vrijeme rata

Esterajher i Mihaljević (2020: 466 – 467) smatraju kako mediji čine glavni oblik informiranja, a razvoj tehnologije omogućio je dopiranje medija u sve društvene pore. Mediji su oduvijek bili sredstvo kojim se utjecalo na javno mnijenje i razvoj društvenih promjena. Glavni su alat u službi demokracije te političkih i vjerskih stavova, ali i oblikovanja sustava vrijednosti i interesa u društvu. Samim time, pojavila se težnja za kontroliranjem medija kako bi utjecali na javno mnijenje u korist određenih interesnih skupina. Za medije se često kaže da čine četvrtu vlast (uz zakonodavnu, sudsku i izvršnu), no treba pripaziti na moć manipulacije, koja se nalazi u međuodnosu činjenica i informacija. Dok bi informacije trebale biti pouzdane, provjerljive i potpune, sve češće postaju odraz novinarske slobode i subjektivnosti te se udaljuju od demokratskih načela, a samim time nastaje značajan rizik za demokratsko društvo. Aktualnost ove pojave danas je sve veća zbog tehnološkog razvoja i mogućnosti širenja informacija internetom i društvenim mrežama. Sve više raste populizam, politička i ekonomska nestabilnost te bojazan zbog tehnološkog utjecaja velikih korporacija na društvo. Europa se bori s problemom izloženosti iskrivljenim i lažnim informacijama, rađa se kriza povjerenja u institucije i tisak te nezadovoljstvo digitalnim svijetom. Manipulacija informacijama uzrokuje veliko suzdržavanje od izbora, nepovjerenje prema izabranim političarima te dovodi u upitnost važnost demokracije narušavajući javni diskurs i dekonstruirajući ustavni sustav. Krive i netočne informacije šire se viralno, a dezinformacije jeftino su sredstvo manipulacije. Sama srž manipulacije informacijama univerzalna je i najviše štete nanosi civilnom društvu te vladi određene države. Aktualnost tematike danas je posebno vidljiva radi tehničkih inovacija, odnosno brzine širenja informacija internetom i društvenim mrežama pa je zabilježen porast populizma, politička i ekonomska nestabilnost te rapidan tehnološki razvoj i njegov utjecaj na društvo (prema: Esterajher i Mihaljević, 2020). Esterajher i Mihaljević (2020: 469) kao primjer navode ukrajinski slučaj kada su 2013. započeti masovni građanski prosvjedi nakon što se predsjednik Janukovič priklonio očuvanju gospodarskih odnosa s Rusijom. Nakon

Janukovičeve smjene dolazi do odcjepljenja Krima od Ukrajine i pripojenja ruskom teritoriju. Iako se radi o etničkim Rusima koji su živjeli na ukrajinskom teritoriju, Rusija je informacijskim operacijama izazvala gospodarsku nestabilnost. Pri ruskoj invaziji na Ukrajinu 2014. vođen je informacijski rat čija je svrha bila potkapanje faktualnosti tako što su ruski novinari često miješali fikciju i činjenično stanje te dolazi do relativiziranja istine (prema: Esterajher i Mihaljević, 2020). Čerina (2012: 103 – 104) ističe kako su zadnja dva desetljeća obilježena nacionalno – oslobodilačkim ratovima protiv totalitarnih režima, a prekretnicu predstavlja Zaljevski rat iz 1991. kao uvertira u moderne oružane sukobe. Naime, komunikacijska tehnologija modificirala je prirodu ratovanja, ali i srž medija. Sofisticirana borbena tehnika razvila je novu doktrinu „zračno – kopnene bitke“, kako bi gubitci bili minimalni, a taktika je prvi puta testirana u ratu protiv Iraka 1991. Dakle, sve akcije na terenu pod pratnjom su zračnih snaga, a prvi udar bio je izvršen na radarski sustav, zatim na zapovjedna mjesta i centre za prijenos informacija uz istodobno djelovanje na vojnu i civilnu infrastrukturu na neprijateljskom području (prema: Čerina, 2012). Čerina (2012: 101 – 103) kao glavno obilježje suvremenog ratovanja navodi posjedovanje informacija, a dodirna točka modernih oružanih sukoba i medija je njihova ovisnost o komunikacijskim tehnologijama, koja usmjerava pravac ratovanja i ratnog izvještavanja. Dakako, mediji imaju glavnu ulogu u pripremi javnosti za nadolazeća ratna zbivanja, kao kanal kojim se vojno i političko vodstvo obraća javnosti iznoseći argumente za ratne intervencije. Također, za vrijeme ratnih zbivanja glavna zadaća medija je informiranje javnosti i tumačenje kompleksnih događaja koji su uzrokovali ratne sukobe. Čerina razlikuje tri čimbenika koja oblikuju ratno izvještavanje: vrijeme, prostor i pristup bojnopolju. Pojavom tzv. *CNN* efekta – cjelodnevno dvadesetčetverosatno izvještavanje o ratnim zbivanjima, započeto Zaljevskim ratom, donijelo je sa sobom nove izazove za vjerodostojno izvještavanje o ratnim zbivanjima jer novinari nisu imali dovoljno vremena provjeriti informacije iz drugih izvora (prema: Čerina, 2012). Čerina upozorava kako je zanimanje javnosti za ratna događanja izrazito visoko, a gledanost informativnih emisija o ratnim razaranjima doseže razinu filmskog spektakla. Skepsa prema surovoj ratnoj realnosti opada jer se takav sadržaj može pratiti iz udobnosti naslonjača: *„...emocije tu granicu gotovo i ne prepoznaju ukoliko se radi o nešto udaljenijem području oružanog sukoba za koji procjenjujemo da neće imati utjecaja na naš život i rad. Medijska konstrukcija surove realnosti oružanog sukoba može utjecati na javnost koja zahtijeva hitne mjere u rješavanju krize...“* (prema: Čerina, 2012; str. 105).

Čerina (2012: 104 – 105) smatra da takvo izvještavanje dovodi u iskušenje istinitost informacija, a nemogućnost opsežnog pristupa i sagledavanja informacija rezultira

manipulacijom kako bi se pridobila potpora publike o ratnim pitanjima. No, nastaje problem kada se emitiraju vijesti o početku određenog sukoba na televiziji izuzevši objašnjenje kako je došlo do sukoba, odnosno pozadine događaja. Zahvaljujući novim medijima, tj. internetu uspostavljena je ravnoteža tako što je publici dostupno bezbroj informacija i komentara čitatelja pa je komunikacija postala dvosmjerna (prema: Čerina, 2012). Mediji su se uvukli u sve pore društvenog života pa Jurišić i Šapit (2005: 126) zaključuju kako sadržaj koji nije objavljen u medijima kao da i ne postoji. Mediji postaju pozornica i za suvremeni medijski terorizam pa tako „pomažu“ teroristima, tj. hladno je oružje zamijenjeno medijima (prema: Jurišić i Šapit, 2005).

4. Analiza sadržaja – rezultati i rasprava

Autorica diplomskoga rada je za potrebe navedene analize sadržaja prethodno izradila analitičku matricu, koja sadrži 16 razradbenih točaka prema kojima su kategorizirani i analizirani novinarski prilogi (Tablica 1). Prvi dio matrice se odnosi na izvor informacija, drugi dio na predmet vijesti, a zadnji dio je utemeljen na kritičkoj analizi priloga. Tablično je prikazan izvor mišljenja novinarskih priloga kako bi se utvrdila stručnost i kompetentnost iznošenja činjenica i izražavanje mišljenja (Tablica 2).

Tablica 1. *Vrsta priloga*

Vrsta priloga	Učestalost	Postotak
Vijest	140	100,00%

Tablica 2. *Izvor mišljenja*

Izvor mišljenja:	Učestalost (broj priloga)	Postotak
Mišljenje i interpretacija novinara i medijskih kuća	61	43,60%
Mišljenje i interpretacija stručnjaka (uključujući i političare) i novinara	50	35,70%
Mišljenje isključivo političara	29	20,70%
Ukupno analizirano:	140	100,00%

Iz navedenih podataka evidentno je da je u najvećem broju novinarskih priloga zastupljena novinarska interpretacija i prenošenje informacija, a zatim i mišljenje stručnjaka i novinarska interpretacija (Tablica 2). Dakako, kako bi se objektivno prikazalo ratno stanje u Rusiji i Ukrajini, tako su kao glavni izvor informacija 40,7 % novinarskih priloga strani političari i stručnjaci (politički i vojni stručnjaci, ekonomski analitičari itd.), a zatim strani mediji (novinari i novinarske kuće) 32,1 % (Tablica 3). Iako je uvelike zastupljeno objektivno izvještavanje, ne možemo zanemariti statistički podatak od 25,7 % prisutnosti implicitno iznesenog kritičkog odnosa prema predmetu priloga (Tablica 4).

Tablica 3. *Glavni izvor informacija*

Glavni izvor informacija:	Učestalost (broj priloga)	Postotak
Drugi političari i/ili stručnjaci	57	40,70%
Drugi mediji, novinari i medijske agencije	45	32,10%
Predsjednik V. Putin i drugi ruski političari	21	15%
Obični građani/civilno društvo	12	8,60%
Predsjednik V. Zelenski i/ili drugi ukrajinski političari	5	3,60%

Tablica 4. *Izraženost kritičkog stava*

Izraženost kritičkog odnosa:	Učestalost (broj priloga)	Postotak
Neutralan, objektivan stav	79	56,40%
Implicitno se ističe kritički odnos	36	25,70%
Eksplisitno se ističe kritički odnos	25	17,90%

Daje se zaključiti kako novinari ipak ne održavaju u potpunosti novinarske standarde i ne iznose isključivo objektivni diskurs priloga. Važno je naglasiti kako je u 69,3 % analiziranih novinarskih priloga tema površinski obrađena, tj. najzastupljeniji je opis događaja ili osobe, bez iznošenja uzročno – posljedičnih veza što svakako utječe na kvalitetu samoga priloga, ali i legitimitet iznesenih tvrdnji. Na takav način se otvara prostor spekulacijama, nagađanjima i „izvlačenju“ pogrešnih zaključaka iz nedorečenih tvrdnji (Tablica 5).

Tablica 5. „Dubina“ obrade

„Dubina“ obrade:	Učestalost (broj priloga)	Postotak
Tema se površinski obrađuje (samo opis događaja, osobe bez šireg konteksta)	97	69,30%
Tema se detaljno razrađuje (iznose se uzročno - posljedične veze i širi kontekst)	41	29,30%
Ne može se jasno odrediti	2	1,40%

Prema dobivenim statističkim podacima, novinari u 87,9 % analiziranih članaka ne iskazuju očite komentare i vlastite stavove te se ipak odaje dojam objektivnosti i nepristranosti (Tablica 6). Nadalje, u velikoj većini prisutni su i citati koji potkrjepljuju novinarske teze i samim time pospješuju vjerodostojnost napisanoga (Grafički prikaz 2).

Grafički prikaz 2. Sadrži li prilog izjave (citate)?

Glavni akter analiziranih priloga je ruska i ukrajinska vlast, a glavna tema priloga je u 48,6% analiziranih priloga unutarnja politika, obrana i zaštita granica te vojne akcije u rusko – ukrajinskom sukobu (Tablica 7). Najviše se pisalo o ratnim i vojno – strateškim odlukama, stanju na bojištu i osvojenom/obranjenom teritoriju te o zakonskim regulativama. Dok je 21,4% novinarskih priloga posvećeno međunarodnim reakcijama na rusko – ukrajinski sukob, diplomaciju, uvođenje sankcija Rusiji te rivalstvu Istoka i Zapada (Tablica 7).

Tablica 6. *Očiti komentari novinara*

Očiti komentari novinara:	Učestalost (broj priloga)	Postotak
Novinar ne iznosi očite komentare kada govori o događaju ili akciji	123	87,90%
Novinar iznosi očite komentare kada govori o događaju ili akciji	10	7,10%
Prilog samo djelomično uključuje očite komentare novinara	7	5,00%

Tablica 7. *Glavna tema priloga*

Glavna tema priloga:	Učestalost	Postotak
Unutarnja politika, obrana i naoružanje te zaštita državnih granica	68	48,60%
Vanjska politika, međunarodni odnosi i diplomacija	30	21,40%
Životna svakodnevnica, život "običnih" ljudi	23	16,40%
Ostalo	11	7,90%
Gospodarstvo i ekonomija	8	5,70%

Objektivno izvještavanje prisutno je u čak 79,3 % priloga, novinari nisu iznosili podatke bez podrške provjerljivih činjenica (Tablica 8), a njih 65,7 % je omogućilo čitatelju zauzimanje vlastitog kritičkog stava. Novinarski prilozima najčešće su se doticali i ruskog, ali i ukrajinskog stanja pa je tako uglavnom ravnomjerno raspodijeljen medijski prostor (Tablica 8).

Čak 84,3 % analiziranih priloga nije uključivalo objašnjenja i tumačenja koje iznosi novinar bez provjerljivih činjenica i vlastitih nagađanja i zaključivanja o pozadinskim razlozima (Tablica 9).

Tablica 8. *Je li prisutno tumačenje bez provjerljivih činjenica ili izjava?*

Je li prisutno tumačenje koje novinar iznosi bez podrške provjerljivih činjenica ili izjava bez novinarskih izvora?	Postotak
Ne	79,30%
Da	18,60%
Djelomično je prisutno (subjektivno mišljenje)	2,10%

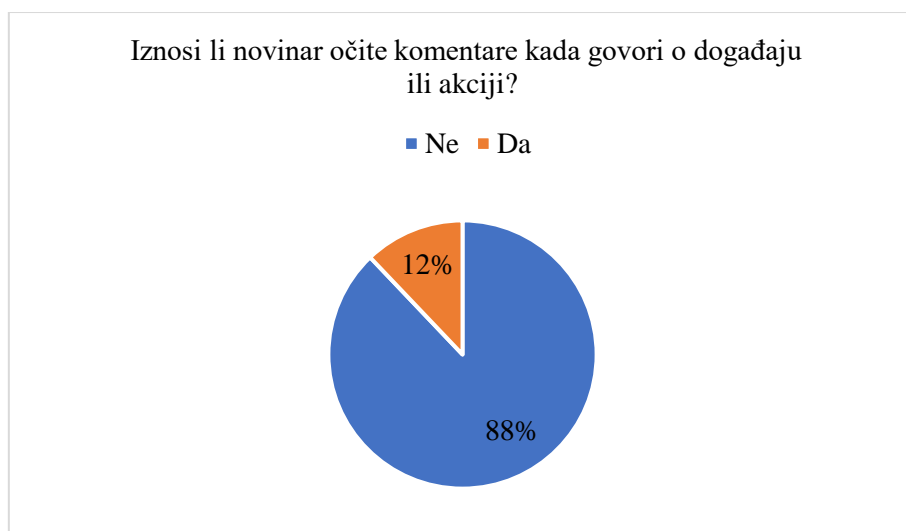
Tablica 9. *Uključuje li vijest novinarova objašnjenja ili interpretacije bez pozadinskih razloga?*

Uključuje li vijest novinarova objašnjenja ili interpretacije pozadinskih razloga događaja ili akcije?	Postotak
Ne	84,30%
Da	15,70%

U 92,8 % priloga nije utvrđeno novinarsko nagađanje o budućim posljedicama događaja (Grafički prikaz 3), a 87,9 % analiziranih priloga ne sadrži očite komentare i konotacije o događaju ili akciji koje se ne mogu smatrati neutralnima: primjerice, ekspresije i mišljenja novinara kao vlastiti zaključci (Grafički prikaz 4).

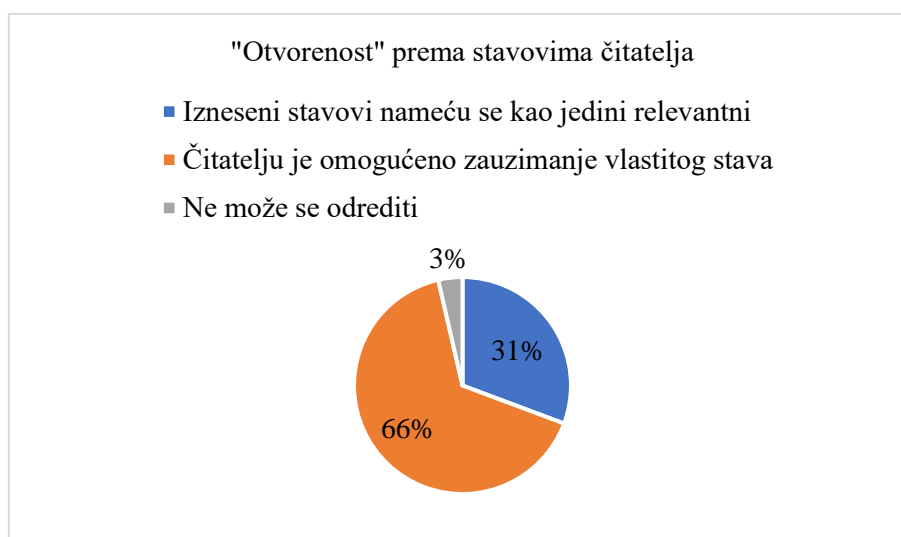

Grafički prikaz 3. *Uključuje li priča novinarova nagađanja o budućim posljedicama događaja?*

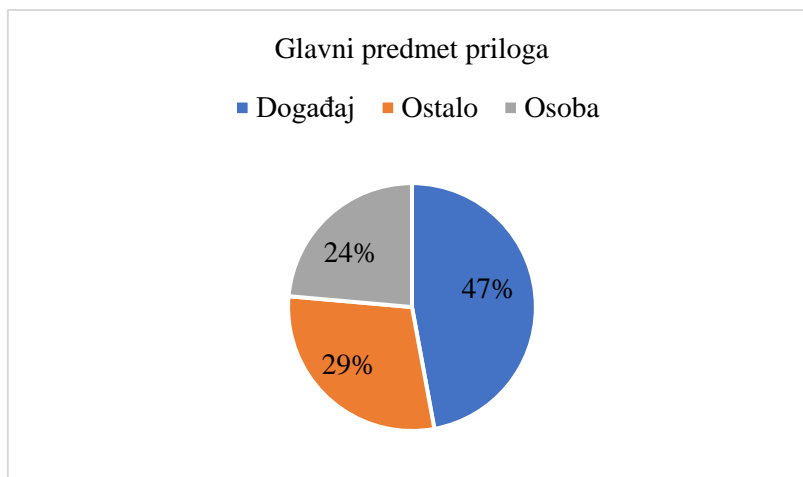
Grafički prikaz 4. *Iznosi li novinar očite komentare kada govori o događaju ili akciji?*

Analizirajući najčitanije hrvatske dnevnoinformativne internetske portale opovrgnuta je postavljena prva hipoteza kako mediji podupiru senzacionalizam i subjektivno izvještavaju o rusko – ukrajinskom sukobu, što potvrđuju statistički podatci dobiveni analizom sadržaja. Naime, u 65,7 % analiziranih novinarskih priloga čitatelju je omogućeno zauzimanje vlastitog stava o određenoj temi, a njih 30,7 % nameću se kao jedini validni i općeprihvaćeni stavovi (Grafički prikaz 5).

Grafički prikaz 5. „Otvorenost“ prema stavovima čitatelja

Internetski portali su izvještavali većinom objektivno i prenoseći podjednako ruske i ukrajinske podatke. Dakako, i dalje je zabrinjavajuća brojka objektivnosti te „dubine“ sadržaja. S obzirom na ozbiljnost tematike, najčitaniji web portali u Republici Hrvatskoj zadržali su objektivnost i neutralnost te su oprezno iznosili zaključke. Također, vokabular je većinskim dijelom primjeren temi, a kako bi se postigla ravnoteža pri izvještavanju, uvelike je prisutno iznošenje ruskog i ukrajinskog položaja, odnosno stanja. Glavni predmet priloga je, prema statističkim podacima, „Događaj“ 47,1 %, dok su ratne analize, gospodarski sektor kategorizirani kao „Ostalo“ te uključuju 29,3 % ukupnih priloga, a u 23,6 % priloga ključnu ulogu ima „Osoba“ (Grafički prikaz 6). U 62,8 % analiziranih priloga glavni akteri su ruska i ukrajinska vlast, a zatim politički i ekonomski analitičari, tj. stručnjaci – 34,3 % (Tablica 10).

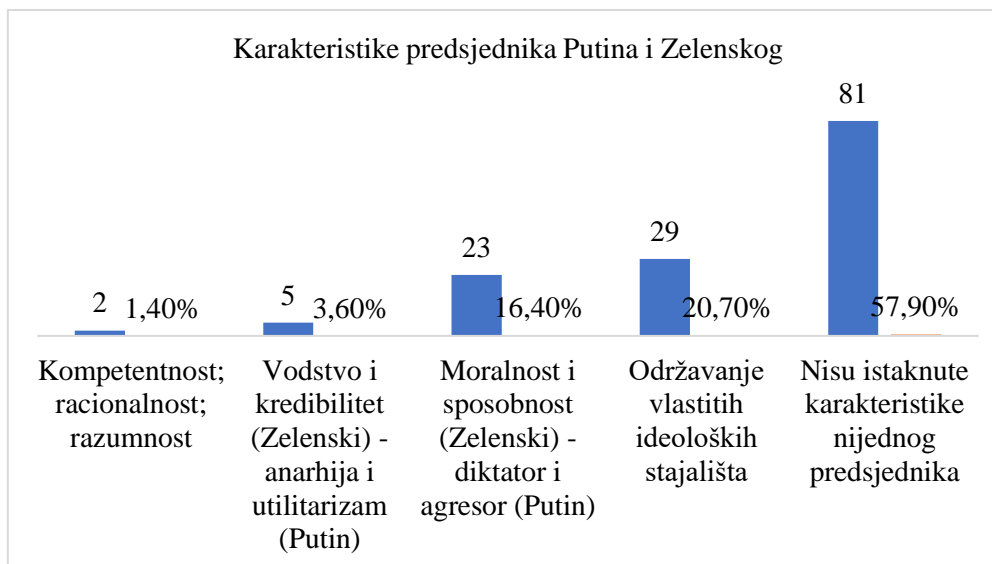

Grafički prikaz 6. *Glavni predmet priloga*

Tablica 10. *Glavni akter*

Glavni akter:	Učestalost	Postotak
Ruska ili ukrajinska vlast	88	62,80%
Politički i ekonomski analitičari	48	34,30%
Netko treći	4	2,90%

Iako se drugom postavljenom hipotezom pretpostavljao veći zamah *clickbait* vijesti i crno – bijele karakterizacije Vladimira Putina i Volodimira Zelenskog, statistički podatci su pokazali da u 57,9 % novinarskih priloga nisu isticane karakteristike oba predsjednika te da 20,7 % priloga odražavaju vlastita ideološka uvjerenja i stajališta (Grafički prikaz 7) te je hipoteza kako mediji veličaju Volodimira Zelenskog, a demoniziraju Vladimira Putina djelomično prihvaćena. Naime, iako u većini priloga nisu zastupljeni eksplicitni novinarski komentari, svakako se implicitno može iščitati kako je u pozamašnom broju članaka prisutno favoriziranje i podržavanje ukrajinskog predsjednika Zelenskog. Dakako, treba oprezno pristupiti navedenim podatcima i uzeti u obzir autoričin način interpretacije priloga. Iako pokazuju da hrvatski internetski portali sa zadržkom i izoliranošću izvještavaju javnost, ima puno mjesta za napredak kako bi se postigli profesionalni novinarski standardi, etičko izvještavanje i politička korektnost.

Grafički prikaz 7. *Karakteristike predsjednika Putina i Zelenskog*

5. Zaključak

Tijekom Prvog svjetskog rata nafta je postala glavna strategijska sirovina, a težnja za kontroliranjem područja bogatih naftom bila je dio nacionalnih interesa. Još 2010. započeta je američka operacija podjele naftnih izvorišta u Perzijskom zaljevu, koju su američki mediji prikazivali kao prosvjede na Bliskom istoku za širenje demokracije. Naime, takvi ustanci nisu bili demokratski istupi građana nego su za cilj imali američku vojnu kontrolu nad naftom bogatim područjem. Glavni cilj američke politike bila je privatizacija i kontrola naftnog gospodarstva. Drugi primjer širenja američke propagande jeste rat SAD – a protiv Libije koji je prikazan javnosti kao humanitarni rat iako je bio isključivo neokolonijalistička težnja i dio Bushevog plana „Veliki Bliski istok“. Karakteristika suvremenog svijeta je politička multipolarnost, a geopolitička konstanta je energija i korištenje njezinih resursa. Početkom 21. stoljeća, gospodarskim i tehnološkim razvojem, masovno su se iskorištavale rezerve energije i nastupila je politizacija svjetskog naftnog tržišta. Uzroci naftnih šokova usko su povezani s cijenom nafte koja je ovisna o financijskom tržištu. Nakon terorističkog napada, 11. rujna 2001., nastupio je naftni šok kojim započinje američka intervencija u Iraku. Napad na američkom tlu smatra se početkom globalnog pokreta Zapada u borbi protiv terorizma, čime su uzrokovani dodatni sukobi kako bi se zauzela nalazišta nafte i plina. Bliski istok postao je izvor konstantnih sukoba u kojima je nafta bila ključni energetske izvor. Svi događaji koji se danas zbivaju na Istoku, kao što su borba protiv Islamističke države, mogu se promatrati kroz geopolitički

spektar. Takvi se desetljetni sukobi, čiji su uzrok bili naftni i plinski izvori, mogu preusmjeriti i na europsko tlo i današnjicu. Uzimajući Rusiju i Ukrajinu kao primjer, savjetuje se kako i trenutnu ratnu situaciju treba sagledati iz povijesnog aspekta. Uzrok rusko – ukrajinskog sukoba su različitosti i razilaženja u shvaćanju povijesnih dokumenata i ugovora pa je tako 1997. godine potpisan Ugovor o prijateljstvu, suradnji i partnerstvu kojim je Rusija priznala granice Ukrajine, uključujući i Krim. Iako Rusija i Ukrajina dijele zajedničku povijest i religiju, ukrajinska je povijest neodvojiva i od istočne Europe. Krim je bio ukrajinska regija s većinskim ruskim stanovništvom, a od 1991. dobio je i status autonomne republike. Kroz 21. stoljeće ukrajinsko je gospodarstvo doživjelo procvat, unatoč političkoj težnji za članstvom u *NATO* i Europsku uniju, a s druge strane i za dobrim odnosima s Rusijom. Godine 2014. proglašena je aneksija Krima i pripojen je pod ruski teritorij, bez međunarodnog odobrenja. Također, Rusija se oslanja na plinovod koji preko Ukrajine dolazi na europsko područje. Ruska invazija na Ukrajinu smatrana je najvećom sigurnosnom prijetnjom u Europi od završetka Hladnoga rata. Tako je u veljači 2022. započela, prema Putinovim riječima, „specijalna vojna operacija“, dok je ukrajinski predsjednik Zelenski poručio da Ukrajinci žele mir te da se neće lako predati ruskoj vlasti. Iako je većina država osudila rusku invaziju na Ukrajinu, predsjednik Putin zaprijetio je kako su ovakve sankcije i izolacija Rusije na međunarodnoj sceni ozbiljne za cijeli svijet. Na koncu, ruska invazija 2022. smatrana je eskalacijom dugogodišnjeg sukoba iako je Rusija Ukrajini bila najvažniji trgovinski partner, uz kulturološku, političku i gospodarsku povezanost. Odustajanje Zapada od intenzivne vesternizacije i globalizacije Ukrajine te stvaranje ukrajinskog statusa – tampon zone između *NATO* – a i Rusije zasad se smatra optimalnim. Uz naftu, kao stratešku sirovinu, iznimnu važnost zauzima i prirodni plin, a ključ geopolitičke prevlasti leži u upravljanju ugljikovodičnim rezervama te nadzoru naftnih i plinskih putova. Vodeću ulogu u globalnoj energetici imaju SAD, Rusija i Kina, no za euroazijsko tržište dominantna je Rusija. Bez sumnje se može zaključiti kako je Rusija nezamjenjiv izvor nafte i plina na europskom kontinentu, ali geopolitički senzibilitet izvoznih putova nakon sovjetskog raspada i rusko – ukrajinskog sukoba još uvijek je neizvjesan.

Mediji danas čine osnovni način informiranja, a digitalizacijom i globalizacijom, omogućen je nesmetan i brz protok nepresušnih izvora informacija. Ključno su sredstvo u stvaranju javnog mnijenja, što je dovelo do težnje za kontroliranjem medijskog sadržaja kako bi se prikazala određena strana informacije. Naime, komunikacijska tehnologija utjecala je i na prirodu ratovanja, a ratna bojišta zamijenjena su umreženim informativnim sustavima. Za ratnih

zbivanja medijsko izvještavanje ima ključnu ulogu u informiranju javnosti i tumačenju ratnih okolnosti.

U radu je predstavljeno istraživanje, odnosno znanstvena analiza sadržaja, kojoj je glavni cilj utvrditi kako su tri najčitanija hrvatska internetska dnevnoinformativna portala prenosila informacije o rusko – ukrajinskom sukobu. Analizom sadržaja obuhvaćeno je razdoblje od 2. rujna 2022. do 2. listopada 2022., kao početak ruske obustave isporuke plina prema Europi o čemu su mediji intenzivno pisali. Rad obuhvaća, prema Reutersovom istraživanju za 2022., najčitanije internetske portale od koji se analiziraju prilozi pretraživani pod „rusija ukrajina“ i koje su prenosili Index.hr, Jutarnji.hr i Dnevnik.hr. Iako se na drugom mjestu nalazi 24sata.hr, nije bilo moguće pristupiti svim člancima jer su namijenjeni isključivo pretplatnicima, stoga je uzet kao primjer Jutarnji.hr na trećem i Dnevnik.hr na četvrtom mjestu prema čitanosti. Kao specifični ciljevi navode se: prikazati uzročno – posljedične veze bliskoistočnih sukoba; utvrditi važnost nafte i plina za razvoj gospodarstva i očuvanje nacionalnih interesa; utvrditi dominantne teme pri izvještavanju o rusko – ukrajinskom sukobu; utvrditi jesu li mediji objektivni prilikom iznošenja činjenica; utvrditi na koje se izvore informacija oslanjaju. Nadalje, postavljene su dvije istraživačke hipoteze autorice rada: vijesti na internetskim portalima pribjegavaju senzacionalizmu i neetičnom novinarskom izvještavanju; mediji podupiru ukrajinskog predsjednika Zelenskog, a okrivljuju ruskog predsjednika Putina (crno – bijela karakterizacija). Nastavno na zadane hipoteze daje se zaključiti da je prva hipoteza odbačena, a druga je djelomično prihvaćena. Analizirani su isključivo tekstovi priloga, odnosno analiza nije obuhvaćala medijski sadržaj, naslove, komentare i sl. Svi analizirani prilozi pripadaju kategoriji vijesti, a kao izvor mišljenja u najvećem broju priloga je novinarska interpretacija i njihovo mišljenje. Podatci pokazuju da je većinom zastupljena objektivnost pri izvještavanju, ali nije zanemariv postotak od 25,7 % prisutnog implicitno izrečenog kritičkog stava novinara prema predmetu priloga. Dakle, novinari ipak ne održavaju u potpunosti novinarske standarde, a svakako se ne smije izostaviti niti postotak od 69,3 % analiziranih priloga u kojima je tema isključivo površinski obrađena, odnosno iznesene su osnovne informacije bez iskazivanja uzročno – posljedičnih veza koje su bitne za zauzimanje kritičkog mišljenja javnosti. Samim time, otvara se mjesto nagađanjima, indicijama i pogrešnom tumačenju novinarskih iskaza. Najviše se pisalo o ratnom stanju, političkim odlukama i vojnim akcijama u Rusiji i Ukrajini, a velik broj priloga prikazuje međunarodne stavove i reakcije na rusku invaziju na Ukrajinu. Prema navedenim statističkim podacima daje se zaključiti kako hrvatski internetski portali uglavnom održavaju političku korektnost, etičnost i objektivnost, ali

svakako ima mjesta za usavršavanje ratnog izvještavanja, izostavljanja senzacionalizma i prikazivanje isključivo objektivne slike stvarnosti.

6. Popis korištene literature

- „Najčitaniji hrvatski dnevnoinformativni portali u 2022.“ Pribavljeno 13. kolovoza 2023. s adrese <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/croatia>.
- „rusija ukrajina“. Pribavljeno 4. kolovoza 2023. s adrese <https://dnevnik.hr/>.
- „rusija ukrajina“. Pribavljeno 4. kolovoza 2023. s adrese <https://www.index.hr/trazi.aspx?orderby=latest&upit=%23rusijaukrajina>.
- „rusija ukrajina“. Pribavljeno 4. kolovoza 2023. s adrese https://www.jutarnji.hr/pretraga?q=rusija+ukrajina&time_range=2023.
- Billege, I. (2018.) „Utjecaj nafte i plina na unutardržavne i međudržavne odnose“, *Nafta i plin*, sv. 38 (154): 97 – 105.
- Boban, D. (2010.) „Ukrajina između autoritarizma i demokracije“, *Političke analize*, sv. 1 (2): 36 – 38.
- Čerina, J. (2012.) „Ratno izvještavanje u kontekstu suvremenih oružanih sukoba i novih medijskih tehnologija“, *Polemos*, sv. 15 (29): 101 – 117.
- Dekanić, I. (2015.) „Značajke energetske politike južne i jugoistočne Europe“, *Političke analize*, sv. 6 (22): 15 – 21.
- Dekanić, I. (2011.) „Energetska tržišta na početku druge dekade XXI. stoljeća“, *Nafta*, sv. 62 (9 – 10): 320 – 330.
- Dekanić, I. (2007.) *Nafta – blagoslov ili prokletstvo: Izvori energije, globalizacija i terorizam*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Desetogodišnji plan razvoja plinskog transportnog sustava Republike Hrvatske 2018. – 2027.* (2017.) Plinacro, <https://www.plinacro.hr/UserDocsImages/dokumenti/Desetogodi%C5%A1nji%20plan%20razvoja%20PTS%202018-2027.pdf> (stranica posjećena: 9. svibnja 2024).
- Engdahl, F. W. (2012.) *Mitovi, laži i ratovi za naftu*, Zagreb: Profil knjiga.
- Engdahl, F. W. (2007.) *Stoljeće rata: anglo – američka naftna politika i novi svjetski poredek*, Detecta: Zagreb.
- Esterajher, J., Mihaljević, P. (2020.) „Manipulacija informacijama kao ugroza demokracije“, u: *MUP Zbornik radova – Međunarodna znanstveno – stručna konferencija*, str. 465 – 477.
- Europska strateška dugoročna vizija za prosperitetno, moderno, konkurentno i klimatski neutralno gospodarstvo* (2018.) Europska komisija, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=CELEX:52018DC0773> (stranica posjećena: 1. rujna 2023).
- Gelo, T. (2010.) *Makroekonomika energetskog tržišta*, Zagreb: Politička kultura.

- Granić, G. (2019.) „U susret energetske tranziciji“, *Nafta i Plin*, sv. 39 (158): 30 – 40.
- Hafner, M., Tagliapietra, S. (2020.) *The Geopolitics of the Global Energy Transition*, Cham Switzerland: Springer Open.
- Hrnčević, L., Dekanić, I., Karasalihović Sedlar, D. (2008.) „Analiza sigurnosti opskrbe prirodnim plinom u Republici Hrvatskoj“, *Journal of Energy*, sv. 57 (6): 600 – 609.
- Jakovac, P. (2022.) *Energija i ekonomija u Hrvatskoj i EU – u: nove spoznaje*, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet Rijeka.
- Jurišić, J., Šapit, M. (2005.) „Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija“, *Politička misao*, sv. 42 (4): 115 – 128.
- Kasapović, M. (2016.) *Bliski istok – politika i povijest*, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Klare, M. (2005.) *Krv i nafta – opasnosti i posljedice svjetske ovisnosti o nafti*, Zagreb: Znanje.
- Lamza Posavec, V. (2021.) *Metodologija društvenih istraživanja – temeljni uvidi*, Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Lovrić, A. (2021.) „Rusko – ukrajinski odnosi: od suživota u totalitarizmu do rata“, *Polemos*, sv. 24 (49): 67 – 86.
- Reuters Institute Digital News Report. *Reuters Institute for the Study of Journalism*. Pribavljeno 14. kolovoza 2023. s adrese <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/croatia>.
- Rukavina, B. (2022.) „Poluotok Krim – geopolitički i geostrateški osvrt na prošlost, sadašnjost i budućnost“, *Forum za sigurnosne studije*, sv. 6 (6): 89 – 118.
- Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2010.) *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada: Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*, Zagreb: M. E. P.
- Verčević, I., Smajla, I., Karasalihović Sedlar, D. (2020.) „Alternativni plinovodi za uvoz ruskog plina u Europsku uniju“, *Nafta i plin*, sv. 40 (166): 58 – 65.
- Yergin, D. (1991.) *The Prize – The epic quest for oil, money and power*, New York: Simon & Schuster.
- Zakon o medijima. *Narodne novine*, br. 59/04, 84/11, 81/13, 114/22. Pribavljeno 10. kolovoza 2023. s adrese <https://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima>.
- Zgurić, B. (2014.) „Fenomenologija prosvjeda“, *Političke analize*, sv. 5 (17): 73 – 76.

5.1. Popis korištenih slika

- Slika 1. *Najčitaniji hrvatski internetski dnevno informativni portali u 2022.* Pribavljeno 14. kolovoza 2023. s adrese <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2022/croatia>.
- Slika 2. *Europa nakon Prvog svjetskog rata.* Pribavljeno 1. rujna 2023. s adrese <https://www.diercke.com/content/europe-countries-19201921-after-world-war-one-978-3-14-100890-6-62-2-1>.
- Slika 3. *Europa nakon Drugog svjetskog rata.* Pribavljeno 1. rujna 2023. s adrese <https://www.diercke.com/content/europe-countries-1949-after-world-war-two-978-3-14-100890-6-62-4-1>.
- Slika 4. *Sykes – Picotov sporazum.* Pribavljeno 1. rujna 2023. s adrese <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement>.
- Slika 5. *Posljedice Šestodnevnog rata.* Pribavljeno 1. rujna 2023. s adrese <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39960461>.
- Slika 6. *Najvažniji europski plinovodi.* Pribavljeno 1. rujna 2023. s adrese <https://www.bbc.com/news/58888451>.
- Slika 7. *Sjeverni tok 1.* Pribavljeno 13. kolovoza 2023. s adrese <https://www.dw.com/hr/sjeverni-tok-1-ponovo-radi/a-62550576>.

5.2. Popis korištenih grafičkih prikaza

- Grafički prikaz 1. *Broj objavljenih članaka.* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 2. *Sadrži li prilog izjave (citate)?* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 3. *Uključuje li priča novinarova nagađanja o budućim posljedicama događaja?* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 4. *Iznosi li novinar očite komentare kada govori o događaju ili akciji?* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 5. *„Otvorenost“ prema stavovima čitatelja.* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 6. *Glavni predmet priloga.* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Grafički prikaz 7. *Karakteristike predsjednika Putina i Zelenskog.* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.

5.3. Popis korištenih tablica

- Tablica 1. *Vrsta priloga.* Samostalna izrada, 10. kolovoza 2023.
- Tablica 2. *Izvor mišljenja.* Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 3. *Glavni izvor informacija*. Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 4. *Izraženost kritičkog stava*. Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 5. „*Dubina*“ obrade. Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 6. *Očiti komentari novinara*. Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 7. *Glavna tema priloga*. Samostalna izrada, 11. kolovoza 2023.

Tablica 8. *Je li prisutno tumačenje bez provjerljivih činjenica ili izjava?* Samostalna izrada, 12. kolovoza 2023.

Tablica 9. *Uključuje li vijest novinarova objašnjenja ili interpretacije bez pozadinskih razloga?* Samostalna izrada, 12. kolovoza 2023.

Tablica 10. *Glavni akter*. Samostalna izrada, 12. kolovoza 2023.

7. Prilozi – Matrica:

Kvalitativna analiza sadržaja: Utječu li mediji na zauzimanje stavova hrvatskih građana o rusko – ukrajinskom sukobu?

Vremenski interval: 2. rujna 2022. – 2. listopada 2022. (Rusija obustavlja isporuku plina prema Europi – Sjeverni tok 1)

- **Naziv web portala:**

1. Index.hr
2. Jutarnji.hr
3. Dnevnik.hr

- **Vrsta priloga:**

1. Vijest: Činjenično izvještavanje koje sadrži istinite, kratke, jasne i pravodobne podatke o nekom događaju (odgovara na pitanja tko, što, kada, gdje, zašto i kako), primjerice, vijest o sastanku stranaka.

2. Reportaža: Duža vrsta vijesti koja događaj ili pojavu donosi kroz priču, a ne izvještava samo o činjenicama. Vrsta vijesti u kojoj se miješaju činjenice i subjektivni elementi. Novinar ne mora nužno biti na mjestu događaja.

3. Uvodnik / kolumna / komentar: Subjektivne vrste vijesti u kojoj autori daju svoja osobna tumačenja i mišljenja. *Uvodnik* je članak u kojem autor ili urednik jasno izražava svoje

mišljenje i evaluaciju pojave ili događaja; *kolumna* je poseban odjeljak u novinama koji se redovno objavljuje na istom mjestu, a piše se u osobnom stilu; *komentar* je stručno mišljenje nekog eksperta, političara itd. (na televiziji je to kritička rasprava i analiza političkih problema novinara i gosta-stručnjaka).

4. Intervju: Vijest koja se sastoji izravno citiranih pitanja i odgovora između osobe koja postavlja i osobe koja odgovara na pitanja. Dijelovi intervjua mogu biti i dio reportaže, ali ovdje se misli isključivo na prikaz intervjua bez subjektivnih elemenata karakterističnih za reportažu.

5.5. Ostalo

- **Izvor mišljenja**

1. Mišljenje isključivo novinara/uredničkih kuća/medija
2. Mišljenje političkih stručnjaka, političara i novinara (novinskih kuća i sl.)
3. Mišljenje isključivo političara

- **Personalizacija (glavni akter u prilogu):** Tko je glavni akter u prilogu, politički/ekonomski stručnjak, ruska vlast i ukrajinska vlast ili netko treći?

1. Politički/ ekonomski analitičari
2. Ruska vlast ili ukrajinska vlast (ili obje)
3. Netko treći (drugi državnici, javne osobe, građani itd.)

- **Glavna tema priloga:**

1. Unutarnja politika i obrana (zaštita granica i teritorija, vojne akcije i naoružanje)
2. Gospodarstvo i ekonomija
3. Životna svakodnevnica, život „običnih ljudi“
4. Vanjski poslovi i međunarodni odnosi (diplomacija, vanjska politika)
5. Ostalo

- **Glavni predmet priloga:**

1. Događaj/ izmjena zakonskih regulativa i sl.
2. Osoba
3. Ostalo

- **Prisutnost izjava (citata):**

1. Ne
2. Da

- **Koji je glavni izvor informacija u prilogu (navesti čak i ako nema izravnih citata)?**

1. Predsjednik Vladimir Putin ili drugi ruski političari
2. Predsjednik Volodimir Zelenski ili drugi ukrajinski političari
3. Drugi političari i stručnjaci (politički eksperti, ekonomisti itd.)
4. Drugi mediji (drugi novinari, medijske kuće)
5. Obični građani / civilno društvo / sindikati

- **Karakteristike predsjednika zaraćenih država:**

Napomena: u analizu karakteristika kandidata uključeni su samo predsjednici Rusije i Ukrajine.

1. Kompetentnost / realnost / razumnost
2. Vodstvo i kredibilitet (Zelenski), diktator i agresor (Putin)
3. Moralnost i sposobnost (Zelenski), anarhija i utilitarizam (Putin)
4. Vlastita ideološka stajališta
5. Vijest ne ističe karakteristike predsjednika država

- **Izraženost kritičkog odnosa:**

1. Eksplicitno se ističe kritički/povoljni odnos
2. Implicitno se ističe kritički/povoljni odnos
3. Ne može se jasno utvrditi

- **„Otvorenost“ prema stavovima čitatelja:**

1. Iznoseni stavovi nameću se kao jedini relevantni
2. Čitatelju je omogućeno zauzimanje vlastitoga stava
3. Ne može se odrediti

- **„Dubina“ obrade teme:**

1. Tema se površinski obrađuje (samo opis događaja, osobe itd.)
2. Tema se detaljno razrađuje (iznose se uzroci, posljedice i širi kontekst)
3. Ne može se odrediti

- **Interpretativno novinarstvo – tumačenja novinara (prisutnost/odsutnost)**

Odsutnost ili prisutnost tumačenja koje novinar iznosi bez podrške provjerljivih činjenica ili izjava iz novinarskih izvora.

1. Ne
2. Da
3. Ne može se odrediti

- **Uključuje li vijest novinarova objašnjenja ili interpretacije pozadinskih razloga događaja ili akcije?**

Pokušava li novinar u prilogu dati odgovor na pitanje zašto se nešto dogodilo ili zašto je društveni ili politički akter postupio ili rekao nešto, što je retrospektivno nagađanje.

1. Ne
2. Da

- **Uključuje li priča novinarova nagađanja o budućim posljedicama događaja?**

1. Ne
2. Da

- **Iznosi li novinar očite komentare kada govori o događaju ili akciji?**

1. Ne
2. Da
3. Vijest djelomično uključuje očite komentare novinara